



Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity

e-ISSN: 2587-1854, OMUİFD Haziran 2025, 58: 15-48



Hicâzî Bir Kur'ân: Paris Bibliotheque Nationale Nüshası

A Hijazi Qur'an: Paris Bibliotheque Nationale Copy

Doç. Dr. Hayrettin ÖZTÜRK¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Samsun
· hayrettin.ozturk55@hotmail.com · ORCID > 0000-0001-6796-2122

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 05 Mart/March 2025

Kabul Tarihi/Accepted: 26 Mayıs/May 2025

Yıl/Year: 2025 | **Sayı – Issue:** 58 | **Sayfa/Pages:** 15-48

Atıf/Cite as: Öztürk, H. "Hicâzî Bir Kur'ân: Paris Bibliotheque Nationale Nüsha"
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 58, Haziran 2025: 15-48.

HİCÂZÎ BİR KUR'ÂN: PARİS BIBLIOTHEQUE NATIONALE NÜSHASI

ÖZ

Bu çalışma Kur'ân metin tarihinin erken dönemlerini anlamamız açısından belki de en önemli eserlerden biri olan ve halen Bibliothèque Nationale de France, Arabe 328 (a/b)'de kayıtlı bir Kur'ân nüshasını (Paris nüshasını) konu edinmektedir. Bu makalede, Paris nüshasının imlâ özellikleri ile Ahnas, Züheyr ve Muaviye Su Bendleri gibi erken döneme ait mimari eserler üzerinde yer alan epigrafik nitelikli metinler arasında çeşitli açılardan karşılaştırmalar yapılmıştır. Yine bu karşılaştırmada göz önünde tutulacak hususlardan bazıları da kıraati aşereden olup 16 kelimeyi içeren yazım farklılıkları ile okumaya çeşitlilik ve zenginlik katan kıraatlerdir. Daha önce yapılmış pek çok çalışmada kıraatlerdeki ihtilaflar konusuna değinilmiştir. Bu çalışmada ise ilave olarak farklı kıraatlerin manaya kattığı anlam zenginliği ve kıraatlerin bu şekilde gelişimin hikmeti gibi konular da ele alınmıştır. Özellikle Paris Mushaf'ının imlâ özelliklerinin irdelenmesi ve ardından bazı Hicâzî yazıtlarla mukayesesi çalışmanın özgün tarafını oluşturmaktadır. Çalışmada Hz. Osman döneminden kalma Mushaf örneklerine günümüzde sahip olup olmadığımız hususu ve Paris Mushaf'ı ile günümüz Mushafları arasında bir farkın bulunup bulunmadığı konusu hakkındaki kanaatlerimizi ortaya koymaya çalıştık. Bu haliyle makalede, yaklaşık 14 asır önce yazıldığı belgelerle teyit edilen Paris Mushaf'ıyla bugün elimizdeki Mushaflar arasında hiçbir farklılığın bulunmadığı; dolayısıyla Kur'ân'ın hem satırlarda hem de hafızalarda korunmuş mukaddes bir metin olduğunu okuyuculara göstermesi bakımından literatüre önemli bir katkı sunacağı ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bibliothèque Nationale Arabe 328 (a/b) Mushaf'ı, Erken Dönem Kur'ân Kopyaları, Hicâzî Kur'ân'lar, Paris Elyazması, Yazıtlar.



A HİJAZÎ QUR'ÂN: PARİS BIBLIOTHEQUE NATIONALE COPY

ABSTRACT

This study focuses on a copy of the Qur'an that is considered significant for understanding the early history of the Qur'anic text. It is now registered in the Bibliothèque Nationale de France as Arabe 328 (a/b). This article attempts to compare the orthographic features of the Paris copy with epigraphic texts on early architectural works such as the Ahnās, Zuhayr, Aswān, and Mu'āwiya water dams. The study also deals comparatively with the qirā'āt, which add variety and rich-

ness to readings of the Qur'an, with their spelling differences, which include 16 words within the al-qirā'āt al-'asharah. Some previous studies have addressed the issue of differences in the qirā'āts, but this study addresses how different qirā'āts contribute to the richness of meaning and in this way explains the wisdom behind the development of different qirā'āts. The novelty of this research is the study of the writing characteristics of the Paris Mushaf, especially in comparison with some Hijāzî inscriptions. In this study, we have attempted to present our views on whether we have any extant recension of the Mushaf from the time of Caliph Uthmān and whether there are differences between the Paris Mushaf and the present Mushafs. As it stands, the article claims to make an important contribution to the literature by showing readers that there are no differences between the Paris Mushaf, confirmed by documents written approximately 14 centuries ago, and the Mushafs we have today. Thus, it shows that the Qur'an is a sacred text that has been preserved in both written and oral form.

Keywords: Bibliothèque Nationale Arabe 328 (a/b) Mushaf, Early copies of the Qur'an, Hijāzî Qur'ans, Paris Manuscript, Inscriptions.



GİRİŞ

Fransa'nın başkenti Paris'teki Bibliothèque Nationale, Avrupa'nın en önemli koleksiyonlarından biridir. Hicretin 1. Yüzyılına tarihlendirilebilecek eserler ve *Hicâzî* yazıyla yazılmış kimi tarihsiz Kur'ân metinlerini bu kütüphanede görmek mümkündür.^[1] Fransız bilim adamlarından Jean-Joseph Marcel ve Jean-Louis Asselin de Cherville, Füstât Amr Camii'nde muhafaza edilen çok sayıda Kur'ân varakını Fransa'ya getirmiştir.^[2] Önce Asselin de Cherville koleksiyonunda muhafaza edilen bu varaklar daha sonra Paris Bibliothèque Nationale de France'de^[3] muhafaza altına alınmıştır. Bunlardan biri de makalemizin konusu olan, MS Paris Bibliothèque Nationale Arabe 328 (a/b)'de kayıtlı bulunan ve 70 varaktan oluşan Mushaf'tır.^[4] Biz bu Mushaf'ı, "Paris Mushaf'ı" adı ile değerlendireceğiz.

[1] Bu koleksiyon ve kataloglara ulaşmak için Bk. G. Roper, *World Survey Of Islamic Manuscripts* (London: Al-Furqan Islamic Heritage Foundation, 1992), 1/212-218; F. Déroche, *Les manuscrits du Coran: Aux origines de la calligraphie coranique [Bibliothèque Nationale, Catalogue des manuscrits arabes, 2e partie, Manuscrits Musulmans, I/1]* (Paris: 1983).

[2] Bk. F. Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'islam. Le codex Parisino-petropolitanus, [Texts and studies on the Qur'ân 5]* (Leiden-Boston: 2009), 10–13 ve 14–16.

[3] François Déroche, *Qur'ans of the Umayyads A First Overview, Leiden Studies in Islam and Society* (Leiden-Brill: 2014), 1/17-18; Déroche, *Les manuscrits du Coran*, 59–60.

[4] Bu Mushafın 1–56. sayfalara denk gelen kısmının kopyası şu kişiler tarafından yayınlanmıştır; F. Déroche and Sergio Noja Nosedá, *Le manuscrit Arabe 328 (a) de la Bibliothèque nationale de France [Sources de la transmission manuscrite du texte coranique I, Les manuscrits de style hijâzî, 1]* (Paris: 1998). Metnin Saint Petersburg'ta bulunan kısmı üzerinde yapılan çalışma, f.

Hicâzî hatt ile yazıldığı bilinen bu nüsha otoriterlerce Hicrî 1. Yüzyıla dayandırılmaktadır.^[5] Kur'ân'ın üçte birinden biraz az olan bu nüshanın Francois Déroche ve Sergio Noja Nosedá tarafından tıpkıbasımı yapılmıştır. Makalede bu Mushaf'ın genel özellikleri, yazımı farklı Kur'ânî kıraatlerin zengin manaları, vurgu işaretleri, metnin yazıcıları, aidiyeti, erken dönem yazıtlarla karşılaştırılmaları ve durak sonu işaretlemelerini ele alıp değerlendireceğiz. Temel olarak şu soruya cevap arayacağız. İlk dönemlere ait bir Kur'ân nüshasında kullanılan heceleme sistemi ile erken dönem Arapça yazıtlarda kullanılan heceleme sistemi arasında bir ilişki var mı? Taş yazıtlarda kullanılan vurgu işaretleri Kur'ân nüshalarının yazımında da kullanılmış mıydı? Yazım farklılıkları ve imlâ kurallarının incelenmesi bize Paris Mushaf'ının tanımlanması ve tarihlenmesinin yollarını bulmamıza imkân sağlayacak mı? Buna cevap verebilmemiz için bu metnin yazım farklılıklarına ve metnin ilk yazıtlarla mukayesesine ihtiyacımız vardır. Değerlendirmemize Paris Mushaf'ını tanıtarak başlayacak ve biçimsel özellikleri ile devam edeceğiz.

1. PARİS MUSHAF'ININ GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. Paris Mushaf'ının Tanımlanması

Paris Mushaf'ı, 98 parşömen folyosuna sahip ve Kur'ân metinlerinin yaklaşık üçte birini içeren bir Mushaf'tır. Bu Mushaf'ın orijinalinin 210-220 folyo arasında olabileceği ifade edilmektedir.^[6] Tayyar Altıkulaç, bu Mushaf'ın 70 varakının Paris Bibliothèque Nationale'de, 26 varakının St. Petersburg'da geriye kalan 2 varaktan birinin Vatikan kütüphanesinde diğerinin de Londra N. D. Khalili İslam sanatı koleksiyonunda olduğunu söylemektedir.^[7] Bu Mushaf, Kahire'den Fransa'ya getirilerek Genel Kütüphaneye verilmiştir. Bu Mushaf'ta yer alan sûre ve ayetler şöyledir:

57–70 of Paris, BnF Arabe 328 (1983)'ün kataloğunda Arabe 328 b şeklinde ayrı bir biçimde de tanımlandığını görmekteyiz. F. Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'islam*, 22. Bu metne gallica.bnf.fr ya da Paris, Bibliothèque Nationale de France: Arabe 328 (b) adresinden ulaşılabilir; Mevcut sûre ve ayetlerin dökümü için Bk. Tayyar Altıkulaç, *Mesâhif-i Kadîme*, (Ankara: Diyanet Yayınları, 2022), 416. Mevcut sûre ve ayetlerin dökümü için Bk. Altıkulaç, *Mesâhif-i Kadîme*, 416.

[5] Yasin Dutton, "An Early Mushaf According to the Reading of Ibn 'Âmir," *Journal of Qur'anic Studies*, Edinburg University press. 3/1 (2001), 71–89.

[6] Déroche, *Qur'ans of the Umayyads*, 1/17-18.

[7] Bk. Altıkulaç, *Mesâhif-i Kadîme*, 414.

Sûre Adı	Mevcut Âyetleri	Sûre Adı	Mevcut Âyetleri
Bakara	275-286	Şûrâ	1-53
Âl-i İmrân	1-43, 84-200	Zuhruf	1-89
Nisâ	1-176	Duhân	1-59
Mâide	1-33	Câsiye	1-37
En'âm	20-165	Ahkâf	1-8
A'râf	1-206	Mümtebine	7-13
Enfâl	1-25	Saf	1-14
Tevbe	66-129	Cum'a	1-11
Yûnus	1-77	Münâfikûn	1-9
Yûsuf	84-111	Talâk	2-12
Ra'd	1-43	Tahrîm	1-12
İbrahim	1-53	Mülk	1-27
Hicr	1-87	Hâkka	3-35
Fâtır	13-41	Meâric	1-44
Sâd	66-88	Nûh	1-28
Zümer	1-15	Cin	1-2
Fussilet	31-54		

1.2. Paris Mushaf'ının Biçimsel Özellikleri ve Ayet Ayırım İşaretleri

Paris Mushaf'ı, Hicâzî yazıyla yazılmış olup farklı yazıcılar tarafından kaleme alınmıştır. Her sayfanın boyutu 24x33 ve 21-28 satır arasındadır. Bazı harfler üzerinde vurgu işaretleri vardır. Vurgu işaretlerinin çoğu, *te*, *se* ve *nûn* harfleri üzerindedir. *Nûn* üzerinde tek, *te* üzerinde üst üste iki ve *se* üzerinde üst üste üç adet vurgu işareti mevcuttur (resim: 1-2). Ayetler arasında 3 yatay sıra ayraç görevi görmektedir.^[8] Ayetleri birbirinden ayıran birden fazla yol kullanılmıştır.

^[8] Déroche, *Qur'ans of the Umayyads*, 19-21; Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'islam*, 34-36; 41-43.

Bazen ayetler arasındaki ayraçlar 6 noktadan oluşmaktadır: Bu 6 nokta bazen 2 sıra halinde birbiri üzerine dizilmiş şekilde kullanılmış (); bazen de yatay olarak birbiri üstüne ikişerli dizilmiş 6 nokta () şeklinde yazılmıştır. Ayetler arası ayraçlar bazen parşömendekiyle aynı mürekkep rengine sahip, etrafında noktalar bulunan bir çizgi () şeklinde ayetleri ayırmak için kullanılmıştır. Sûreler arasında bir satır boşluk bırakılmış ve her ayetin sonunda birbirinin üstüne gelecek şekilde 2 veya 3 sıra *fetha* ve *kesreye* benzeyen kısa çizgiden oluşan () şeklinde işaretler konulmuştur. Her 10 ayetten sonra renkli şekilde işaretler () karşımıza çıkmaktadır. 100'den fazla ayet bulunan sûrelerde yazıcı her 100 ayetten sonra farklı bir işaret kullanmıştır. Bu işaretler birbiri üzerine gelecek şekilde sıralanırken, bazen 3 delik ve 2 sıra veya yuvarlak şekiller olarak da karşımıza çıkabilmektedir (, ). Ayrıca, özellikle 100 ayetten fazla ayet içeren sûrelerde olmak üzere, *elif*, *vav* ve *hê* harflerine benzer işaretler her 100 ayetin sonunda kullanılmıştır. Fakat bu işaretler Mushaf'a sonradan eklenmiştir; çünkü yazı tipi farklıdır ve boşluk bulunmadığı için çoğu zaman işaretler *nûn* harfinin içine yerleştirilmiştir (resim: 1-2). Ayrıca bu Mushaf'ta, bazı harfler üzerinde vurgu işaretleri mevcuttur ancak sûre ve ayet ayraçlarında geometrik ve bitkisel süslemelerin kullanılmadığını görüyoruz.^[9]

Yukarıdaki bilgileri, şekil, i'cam, yapı ve kaligrafi yöntemi açısından değerlendirdiğimizde söz konusu Kur'an kopyasındaki (Paris Nüshası'ndaki) işaretlemelerin Kur'an'a sonradan eklendiğini açıkça söyleyebiliriz.

1.3. Paris Mushaf'ının Yazım Farklılıkları

Hiz. Osman zamanında cem edilip farklı şehirlere gönderilen Mushaf'ların içinde dağıtılmış şekilde yazımı farklı kelimeler bulunmaktaydı. Bu, bir Mushaf'ta bir vecihle diğer Mushaf'ta başka bir vecihle yazılmış bir veya iki harfin değişikliği ile ortaya çıkan kıraat farklılıklarından oluşuyordu.^[10] Şimdi Paris Mushaf'ında okuyuşa çeşitlilik ve zenginlik katan bu yazımı farklı kıraatleri değerlendireceğiz.

[9] Mushaf-ı Şerif (Bibliothèque nationale, Paris), thk: Tayyar Altıkulaç (İstanbul: 1436/2015), (1 a/b-70 a/b).

[10] Ebu Ömer Osman b. Sa'id ed-Dânî, *el-Mukni' fi ma'rifeti mersûmi mesâhifi ehli'l-emsâr*, thk. Muhammed Ahmed Dehman, (Dimaşk: Daru'l-Fikr, 1983) 115; Muhammed b. Bedruddin ez-Zerkeşi, *el-Burhan fi ulûmi'l-Kur'an*, Thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, (Kahire: Mek-tebetu Dâru't-Turâs, tsz.), 1/378; Muhammed Abdulazim ez-Zürkânî, *Menâhilu'l-irfân fi ulûmi'l-Kur'an* (Kahire: Dâru l-hyâi't-Türâsi'l-Arabî, tsz.), 1/257.

(1) Âl-i İmrân sûresinin 133. ayetinde geçen (f. 6a. 1. 7)^[11] ve sâri'û kelimesinin sâri'û şeklinde “و” harfi olmadan okunması.

“وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ” *“Rabbinizin bağışına ve genişliği göklerle yer arası kadar olan, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış bulunan cennete koşun.”*^[12]

Medineli iki imam (Ebû Ca’fer ve Nâfi) ve İbn Âmir, “وَسَارِعُوا” ayetini “و” harfi olmadan “sin” harfi ile başlayarak okumuştur. Bu Medine ve Şam şehirlerinin Mushaf’larında da böyledir, geri kalanlar ise: “و” harfi ile atıf yaparak “وَسَارِعُوا” şeklinde okumuşlar ve Mushaf’larında da bu şekilde belirtilmiştir.^[13] Bu ayeti “و” ile okuyan kimse öncesine atıf yaparak, “و” olmadan okuyanlar ise bir önceki ayetten bedel veya beyan kabul ederek okumuş olurlar.^[14]

(2) Âl-i İmrân sûresinin 184. ayetinde geçen (f. 8b, 1. 21) ve ‘z-zübürî ve ‘l-kitâbi’l-münîr âyetinin, **ve bi’z-zübürî ve ‘l-kitâbi’l-münîr** şeklinde okunması.

“فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ رَسُولٌ مِّن قَبْلِكَ جَاءُوا بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ” *“Eğer bunlar seni tekzip ediyorlarsa (bu şaşırtıcı bir şey değildir), senden önce apaçık deliller, sayfeler ve aydınlatıcı kitaplar getiren resuller de tekzip edilmişlerdi.”*^[15]

İbn Âmir, bu ayeti “وَالزُّبُرِ” yani “و” harfinden sonra “ب” harfinin ziyadesi ile okumuştur. İbn Âmir’in birinci ravisi Hişam, İbn Âmir’den farklı olarak , “وَالزُّبُرِ” şeklinde, yani “و” harfinden sonra “ب” harfi ziyadesi ile okumuştur. Şam Mushaf’ında da aynen bu şekilde yazılmıştır. İbnu’l-Cezerî de Emevî Câmiinde, Şam Mushaf’ında bizzat kendisi bu ayeti “ب” harfli olarak (وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ) gördüğünü söylemiştir. Bir başka rivayette de bu kelimenin “ب” nin hazfi ve isbatı ile okunduğunu söylemiştir. İbn Âmir’in ikinci ravisi İbn Zekvân, İbn Âmir’den

[11] f: folyo, 6a: Paris Mushafı’nın orijinal sayfasını, 1 rakamı folyonün çözümü yapılmış sayfasını, 7 rakamı da kelimenin geçtiği satır sayısını göstermektedir.

[12] Âl-i İmrân, 3/133.

[13] Bk. Muhammed Hâzîr el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine’l-kelimâti’l-Kur’âniyyeti fi’l-mesâhifi’l-Osmâniyye”, *Mecelletü’s-Şerîati ve Dirâsâti’l-İslâmiyyeti*, 19/56 (Kuveyt: Meclisü’n-Neşri’l-İlmî, 2004), 89-163; Ebubekir Ahmed b. el-Huseyn b. Mihrân el-İsbahânî en-Nisâbüri, *el-Mebsût fi’l-kirâ’ati’l-‘aşr*, thk. Sübey’ Hamza Hâkimî (Şam: Mecmau’l-Lüğa el-Arabîyye, 1981), 169; Muhammed b. Muhammed İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-kirâ’ati’l-‘aşr*, thk: Ali Muhammed ed-Dabbâ (Şam: 1927), 2/242; Ebu Bekir Ahmed b. Musa İbn Mücahid, *Kitâbü’s-seb’a fi’l-kirâ’at*, thk: Şevki Dayf, (Kahire: Dâru’l-Ma’ârif, 1400/1980), 216; Ebû ‘Amr Osman b. Sa’îd ed-Dânî, *el-Muknî ‘fi resmi mesâhifi’l-emsâr maa kitâbi’n-nakt* thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî (Kahire: Mektebetü’l-Külliyât el-Ezheriyye, 1978), 106, 113-115; Ebu Ömer Osman b. Sa’îd ed-Dânî, *et-Teyîr fi kirâati’s-seba’* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1930), 90; Ebû Zûr’a Abdurrahmân b. Muhammed İbn Zencele, *Hüccetü’l-kirâ’at*, thk. Sa’îd el-Efğânî, (Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 1979), 174.

[14] Muhammed b. Muhammed Tahir İbn Âşûr et-Tunisi, *Tefsiru’t-tahrîr ve’t-tenvîr* (Tunus: ed-Dârü’t-Tunisiyye, 1984), 4/88.

[15] Âl-i İmrân, 3/184.

“وَالْكِتَابِ” şeklinde yani “ب” olmadan okumuştur. Diğer kıraat imamları ise (وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ) her iki kelimeyi de “ب”’nin hazfı ile okumuşlar ve Mushaflarında da bu şekilde belirtilmiştir.^[16] Fâtır sûresinin 25. ayetinde kurrânın hepsinin ittifa-kıyla “ب” harfinin zikri ile yani بِالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ şeklinde gelmiştir. Bu ayetteki “وَالْبَيِّنَاتِ” kelimesinde âmil “ب” harfidir, atıf olduğunda âmilin yenilenmesi için “و” gelmelidir. Böylece “وَالْكِتَابِ” şeklinde “و” ile okuyan kimse öncesine atıf yapmış olur “وَالْكِتَابِ” şeklinde “ب” ile okuyan kimse de te’kit anlamını kastetmiş olur.^[17]

(3) Nisâ sûresi 66. ayetinde (f. 14b, 1.1.) illâ kalîlün minhüm ayetinin, illâ kalîlen minhüm şeklinde okunması.

وَلَوْ أَنَّا كُنْتُمْ عَلَيْنَهُمِ الْفَتْحَ مَا أَنتَفَكْتُمْ أَوْ أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوا إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ ۚ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ لَكُنَّا عَنْهَا غَيْرَ أَهَمٍّ ۚ وَأَخَذَتْ ثَوْبَ بِتْنِهَا

“Eğer biz onlara, “hayatlarınızı feda edin veya yurtlarınızdan çıkın” diye yazmış olsaydık, içlerinden pek azı hariç, bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine verilen öğütleri tutsalardı, elbette haklarında hem daha hayırlı, hem de (imanlarını) daha çok pekiştirici olurdu.”^[18]

İbn Âmir, illâ kalîlün minhüm ayetini “إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ” istisna olarak alıp mensup okumuştur. Şam Mushaf’ında da böyledir fakat diğer imamlar; “إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ” olarak merfu, zamirden bedel olarak okumuşlardır. Mushaflarında bu şekilde yer almıştır.^[19] İstisnadaki uygulama eğer menfi ve “إلا” edatından sonra makablinin cinsinden ise bedel olarak alıp onu ref yapmak daha evladır ama nasbı da caizdir. Eğer “إلا” edatından sonra gelen, makablinin cinsinden değilse; mesela şu ifadede olduğu gibi “(ما له ابن إلا بنت)” “oğlu yok sadece kızı var”, bu durumda istisnâi munkatî’ olarak nasp etmek evladır, bedel olarak kabul edip ref de yapılabilir.^[20] Bu durumda her iki ayet için söylenecek son söz şudur; ya bedel olarak kabul edip merfu okuyacağız ya da istisna kabul edip mensup okuyacağız ki, her iki vecih de caiz olur.

[16] Bk. el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine’l-kelimâti’l-Kur’âniyye”, 105-107; İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/242; İbn Mücahid, *Kitâbü’s-seb’a*, 221; ed-Dâni, *et-Teyssir*, 92; İbn Zencele, *Hüccetü’l-kırâ’ât*, 185; Ahmed Muhammed Ebû Zîthâr, *Letâ’ifu’l-beyân fî resmi’l-Kur’ân* (Şerhu Mevridi’z-zam’ân), (Kahire: el-Hey’etü’l-Âmme li Şu’ûni’l-Metâbi’i’l-Emîriyye, 1985), 108-109; İbn Âşûr, *et-tahrîr ve’t-tenvîr*, 4/187.

[17] Hasan b. Abdulgaffar Ebu Ali el-Fârisî, *Hucce li’l-kurrâi’s-seba’*, thk. Bedreddin Kahveci vd. (Beyrut: Daru’l-Me’mun li’t-Turâs, 1978), 3/114; Ebu Muhammed Abdülhak İbn Atiyye el-Endulusî, *el-Muharrerü’l-veciz fî tefsîri’l-kitâbi’l-‘azîz*, thk. Abdullah b. İbrahim el-Ensârî vd. (Katar: Vezâretü’l-Evkâf, 1988), 3/445.

[18] en-Nisâ, 4/66.

[19] İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/250; ed-Dâni, *el-Mukni’*, 107,115; İbn Mücahid, *Kitâbü’s-seb’a*, 235; ed-Dâni, *et-Teyssir*, 96; İbn Zencele, *Hüccetü’l-kırâ’ât*, 206.

[20] el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine’l-kelimâti’l-Kur’âniyye”, 108; İbni Atiyye, *el-Muharrerü’l-veciz*, 4/123; İbn Zencele, *Hüccetü’l-kırâ’ât*, 206-207; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 5/114.

(6) En'âm sûresinin 137. ayetinde (f. 28a, 1. 8) geçen “şurakâuhum kelimesinin, şurakâihim” şeklinde okunması.

وَكَذَلِكَ لِنَعْلَمَ مِنْ الشُّرَكَائِ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ شُرَكَاءَهُمْ لِيُذَوِّعَهُمُ اللَّهُ وَنُلَوِّشَ لَهُمْ أَسْمَاءَهُمْ فَلْيُقْرَءُوا اللَّهَ مَا قَالُوا فَأُنْفِثُوهُمْ
 “Yine bunûn gibi, Allah’a ortak koşanların çoğuna, koştukları ortaklar, çocuklarını öldürmelerini güzel gösterdi ki; onları helake sürüklesinler ve dinlerini karıştırıp onları yanılsınlar. Eğer Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Artık sen onları uydurdukları ile baş başa bırak”^[27]

İbn Âmir (شُرَكَائِهِمْ) kelimesini kesreli “hemze” ile şurakâihim şeklinde okumuştur. Aynı şekilde zeyyene kelimesindeki “ز” harfini dammeleyip meful üzere mebnî, “ي” harfini kesre züyyine (süslü gösterildi) şeklinde okumuştur. (أَوْلَادَهُمْ) kelimesindeki “ل” harfini naibi fail olduğu için merfu (katlu), (أَوْلَادَهُمْ) kelimesindeki “dal” harfini mefulü bih olarak mensup yani evlâdehüm (ortaklarına çocuklarını öldürmeleri süslü gösterildi) şeklinde okumuştur. O zaman (شُرَكَائِهِمْ) şurakâihim” kelimesi (قَتَلُوا) katlû kelimesinden izafetle mecrur olur, Şam Mushaflarında olduğu gibi. Geri kalanlar (لِنَعْلَمَ), “ي” ve “ز” harfini fiil olarak fethalı okumuşlar, (قَتَلُوا) kelimesini zeyyene’nin mefulü bihi olarak “lamu” nasp etmişler, (أَوْلَادَهُمْ) kelimesindeki “dal” harfini muzafun ileyh olarak mecrûr okumuşlardır. (شُرَكَائِهِمْ)’deki “hemze”yi merfû şeklinde (لِنَعْلَمَ) fiilinin faili olarak okumuşlardır.^[28] Mushaflarında bu şekildedir.

(7) A’raf sûresinin 2. ayetinde yer alan (f. 30a, 1. 14) tezekkerûn=(تَذَكَّرُونَ) âyetinin, yetezekkerûne şeklinde okunması.

“أَتُبْعُوا مَا آتَى الْيَكْمَ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قُلْ بَلَّأُ مَا تَذَكَّرُونَ” “Rabbinizden size indirilene uyun. Onu bırakıp başka dostlara uymayın. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!”^[29]

İbn Âmir (تَذَكَّرُونَ) “ta” harfinden önce gaip sığası olan “ي” ile okumuştur, Şam Mushaflarında da bu şekildedir. Geri kalanlar ise Mushaflarında olduğu gibi “ta” harfinden önce gaip sığası olan “ي” eklemeyen muhatap sığası üzerine (تَذَكَّرُونَ) şeklinde okumuşlardır. Hafs, Hamza, Kisâî ve Halef, “ذ” harfini şeddelemeden (tahfif) okumuşlar geri kalanlar ise şeddelemişlerdir.^[30]

[27] el-En'âm, 6/137.

[28] ed-Dâni, *el-Mukni*’, 107, 115; İbn Mûcahid, *Kitâbü’s-seb’a*, 270; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/262-265; İbn Mihran, *el-Mebsût*, 203. Metinde eliften sonra hemze yoktur. Fakat satır üzerinde diğer örneklerde bulunmayan bir boşluk vardır ve muhtemelen hemze sonradan silinmiştir. Bk. Déroche et Nosedá, *Le Manuscrit Arabe 328 (a) de la Bibliothèque Nationale de France*, (f. 28a, 1. 8); Mahmud Sâfi, *el-Cedvelü fi 'irâbi'l-Kur'âni ve sarfihî ve beyânihî*, (Dimaşk-Beyrut: Mektebetü Reşîdiyye, 1995), 4/297; el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine'l-kelâmâtî'l-Kur'âniyye”, 115-116; Ebu Ali el-Fârisî, *Hucce li'l-kurrâi's-seba*’, 3/323.

[29] A'raf, 7/3.

[30] el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine'l-kelâmâtî'l-Kur'âniyye”, 119; ed-Dâni, *el-Mukni*’, 107,

(8) A'raf sûresi 43. ayetindeki (f. 31b, 1. 24) ve mâ künnâ linehtediye kelimelerin, vav olmaksızın mâ künnâ linehtediye şeklinde okunması.

“وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنَّ هَدَانَا اللَّهُ” “Hamd, bizi buna erıştiren Allah’a mahsustur. Eğer Allah’ın bizi erıştirmesi olmasaydı, biz hidayete ermiş olamazdık.”^[31]

İbn Âmir; (مَا كُنَّا) şeklinde (مَا)’dan önce “و” olmadan okumuştur, Şam Mushaf’ında bu şekildedir. (مَا) burada başlangıç edatıdır. Geri kalanlar ise (وَمَا كُنَّا) şeklinde “و” ile okumuşlardır. Mushaf’larında da bu şekildedir, “و” burada da atıf durumundadır.^[32] Fakat metinde vav harfî önce yazılmamış daha sonra yer olmadığı için üste yazılmıştır.^[33]

(9) A'raf sûresi 75. ayetinde (f. 33b, 1.1.) geçen kâle'l-meleü cümlesinin vav ile ve kâle'l-meleü şeklinde okunması.

“قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضِعُوا” “Kavminin büyüklük taslayan ileri gelenleri, küçük görülüp ezilen inanmışlara dediler ki”

İbn Âmir (وَقَالَ) şeklinde; (قَالَ)’den önce “و” ziyadesi ile atıf yaparak okumuştur, Şam Mushaf’larında bu şekildedir. Geri kalanlar ise (قَالَ) şeklinde “و” olmadan okumuştur, Mushaf’larında da bu şekildedir, (قَالَ) burada başlangıç fiilidir.^[34]

(10) A'raf sûresi 141. ayetteki (f. 36a, 1. 2) ve iz enceynâküm kelimesinin ve iz encâküm şeklinde okunması.

“وَأَذِّنْ لِحُكْمِ اللَّهِ” “Hani sizi Firavun ailesinden kurtarmıştık. Onlar size en kötü işkenceyi uyguluyorlardı.”^[35]

İbn Âmir (أَذِّنْ) şeklinde “cim” den sonra “ي” ile “ي” ve “ن” harfî olmadan okumuştur. Şam ehlinin Mushaf’ında bu şekildedir, geri kalanlar ise (أَذِّنْ) şeklinde

115; İbn Mücahid, *Kitâbü’s-seb’a*, 270; İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/262-265; İbn Mihran, *el-Meb-sut*, 207; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 103; İbni Zencele, *Hüccetü’l-karâ’ât*, 255.

[31] A’raf, 7/43.

[32] ed-Dânî, *el-Mukni’*, 107, 115; İbn Mücahid, *Kitâbü’s-seb’a*, 280; İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/269; İbn Mihran, *el-Meb-sut*, 208; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 110; İbn Zencele, *Hüccetü’l-karâ’ât*, 255; el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine’l-kelâmâtî’l-Kur’âniyye”, 120.

[33] Bk. Déroche et Nosedá, *Le Manuscrit Arabe 328 (a) de la Bibliothèque Nationale de France*, (f. 31b, 1. 24).

[34] İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/270; İbn Mihran, *el-Meb-sut*, 210; İbn Mücahid, *Kitâbü’s-seb’a*, 284; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 111; ed-Dânî, *el-Mukni’*, 107; İbn Zencele, *Hüccetü’l-karâ’ât*, 287.

[35] A’raf, 7/141.

linde “ي” ve “ن” harfinden sonra “ا” ile okumuşlardır ve kelime Mushaflarında da bu şekildedir.^[36]

(11) Tevbe sûresi 100. ayette (f. 43a, 1. 9) geçen *tecrî tahtehe’l-enhâru* kelimesinin *tecrî min tahtihe’l-enhâru* şeklinde yazılması.

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَوَرَضُوا عَنْهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا
فِيهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ : “İslâm’ı ilk önce kabul eden muhacirler ve Ensar ile iyilikte onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O’ndan razı olmuşlardır. Allah onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.”^[37]

İbn Kesîr; تَجْرِي تَحْتِهَا ayetini تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا şeklinde “من” kelimesi ziyadesi ile okumuştur ve ikinci “ta” harfini esre yaparak “تَحْتِهَا” şeklinde okumuştur. Kelime Mekke Mushaflarında bu şekildedir. Geri kalanlar “من” kelimesini hazf ederek ve “ta” harfini zarf olduğu için *nasp* ederek fethalı okumuşlardır, kelime Mushaflarında bu şekildedir.^[38]

Bu ayette İslâm’ı ilk önce kabul edenlerin vasıfları anlatılmakta ve kendilerine cennet müjdesi verilmektedir, her iki kıraatte de onları iki farklı şekilde nitelendirmiştir. تَجْرِي تَحْتِهَا kıraatinde su, kaynağı hakkında herhangi bir işaret olmaksızın bahçenin altından akmaktadır, bu cennetin güzelliğinin bir vasfıdır. تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ kıraatinde ise su kaynağı altıdır bu da bahçelerin en güzeli. Bu kıraat bize İslâm’ı ilk önce kabul eden Muhacir ve Ensar ile iyilikte onlara uyanlara hazırlanan cennetin konumunun yüceliğini göstermektedir.^[39]

(12) Tevbe sûresi 107. ayetteki (f. 43b, 1. 2) ve’l-lezîne’t-tehazû kelimesinin, vav’sız *ellezînettehazû* şeklinde okunması.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ : “Bir de zararlı faaliyetlerde bulunmak, küfre yardım etmek, Mü’minler arasına ayrılık sokmak için bir mescit yapanlar vardır.”^[40]

Medine imamları ve İbn Âmir (الرَّادِّي) şeklinde önceki ayetten kastedilen durum ile sonraki ayetten kastedilen durum arasındaki farkı hatırlatmak için “و” olmadan

[36] İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*; 2/271; İbn Mihran, *el-Mebsut*, 214; İbn Mücahid, *Kitâbü’s-seb’a*, 293; ed-Dâni, *et-Teyisîr*; 113; ed-Dâni, *el-Mukni*’, 108; İbn Zencele, *Hüccetü’l-kırâ’ât*, 294.

[37] Tevbe, 9/100.

[38] İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*; 2/280; İbn Mihran, *el-Mebsut*, 228; İbn Mücahid, *Kitâbü’s-seb’a*, 317; ed-Dâni, *et-Teyisîr*; 119; ed-Dâni, *el-Mukni*’, 108; İbn Zencele, *Hüccetü’l-kırâ’ât*, 322; el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine’l-kelimâti’l-Kur’âniyye”, 123.

[39] el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine’l-kelimâti’l-Kur’âniyye”, 123-124.

[40] Tevbe, 9/107.

başlangıç cümlesi olarak okumuşlardır. Kelime, Medine ve Şam Mushaflarında bu şekildedir. Geri kalanlar ise : (وَالَّذِينَ) şeklinde atıf kabul ederek “, ” ile okumuşlardır, kelime Mushaflarında bu şekildedir^[41]. Her iki kıraatte de münafıkların halleri, tuzakları ve putlara taptıkları haberi bize verilmektedir.^[42]

(13) Yûnus sûresi 22. ayette geçen (f. 46a, 1. 6) *yüseyyiruküm* kelimesinin, *yenşürüküm* şeklinde yazılması.

“هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ” “O, sizi karada ve denizde gezdirip dolaştıran-
dır.”^[43]

İbn Âmir ve Ebû Ca’fer, (يُسَيِّرُكُمْ), geri kalanlar ise; “يُسَيِّرُكُمْ = *yüseyyiruküm*” okumuşlardır. İbnü’l-Cezerî’ye göre; Şam ve diğer Mushaflarda “ي” fethalı ve “ن” sakın, sonrasında ise zammeli ve noktalı “şin” harfi ile “neşr” kökünden olacak şekilde yazılmıştır. Geri kalanlar ise “ي” nın zammesi ve noktasız “sin” harfinin üstünü (fethası) ile sonrasında şeddeli ve kesreli “ي” ile okumuşlardır. Kelime Mushaflarında bu şekildedir.^[44] Ebû ‘Amr ed-Dânî de Şam Mushaflarında “ن” ve “şin” ile diğer Mushaflarda ise “sin” ve “ي” ile olduğunu söylemiştir.^[45]

(14) Şûrâ sûresi 30. ayette geçen (f. 59a, 1. 13) “*fe bimâ*” kelimesinin “*bi mâ*” şeklinde okunması.

“وَمِنْ أَصَابِكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ” “Başınıza her ne musibet gelirse kendi yaptıklarınız yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder.”^[46]

Medeneli iki imam (Ebu Ca’fer ve Nâfi’) ve İbn-i Amir, “ب”’den önce “fa” olmadan (فَ) şeklinde okumuştur, kelime Medine ve Şam Mushaflarında bu şekildedir. Geri kalanlar ise (فِيْمَا) “fa” ile okumuşlardır. Kelime Mushaf’larında bu şekildedir.^[47] (فِيْمَا) kelimesinde “fa” ile okumanın vücûh’u, (وَمِنْ أَصَابِكُمْ) ayetinde şart manasına gelen (مَا) takdir etmektedir. Bir başka kıraate göre (وَمِنْ) kelimesindeki (مَا) harfi (الَّذِي) anlamındaki mübteda, (فَ) ise mübtedanın haberi ve zarfı müstakarî

[41] İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/281; İbn Mihran, *el-Mebsut*, 229; İbn Mücahid, *Kitâbü’s-seb’a*, 318; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 119; ed-Dânî, *el-Mukni*, 108, 115; İbn Zencele, *Hüccetü’l-kırâ’ât*, 323; el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine’l-kelimâti’l-Kur’âniyye”, 124-125.

[42] el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine’l-kelimâti’l-Kur’âniyye”, 124.

[43] Yunus, 10/22.

[44] İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/282; İbn Mihran, *el-Mebsut*, 233; İbn Mücahid, *Kitâbü’s-seb’a*, 320, 325; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 121; ed-Dânî, *el-Mukni*, 108, 115; İbn Zencele, *Hüccetü’l-kırâ’ât*, 329; el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine’l-kelimâti’l-Kur’âniyye”, 125.

[45] ed-Dânî, *el-Mukni*, 104.

[46] Şûrâ, 42/30.

[47] İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/367; İbn Mücahid, *Kitâbü’s-seb’a*, 581; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 313; ed-Dânî, *el-Mukni*, 106; İbn Zencele, *Hüccetü’l-kırâ’ât*, 642; el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine’l-kelimâti’l-Kur’âniyye”, 139.

dır^[48]; manası; “sizin başınıza musibet veren, sizin yaptıklarınızdan dolayı veren-
dir.”^[49]

(15) Zuhruf sûresi 68. ayetteki (f. 61b, 1. 12) “yâ ‘ibâdî” kelimesinin, “yâ ‘ibâdî” şeklinde okunması.

“يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ” “Bugün size korku yoktur”.

Medine ve Şam Mushaflarında “ي” ile (عِبَادِي) şeklinde yazılmıştır. Medeniy-
yan, İbn Âmir, Ebû Amr, Ebû Ca’fer ve Ruveys, Yakûb’dan vakıf ve vasl halinde
(عِبَادِي) şeklinde okumuşlardır, Şu’be, vasl ederken (يَا عِبَادِي), vakfederken ise sükûn
halinde okumuştur. Geri kalanlar ise (عِبَادِ) şeklinde okumuşlardır.^[50]

**(16) Zuhruf sûresi 71. ayetteki (f. 61b, 1.15) “teştehîhi” kelimesinin, “teş-
tehî” şeklinde okunması.**

“يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ ۖ وَفِيهَا مَا تُشتَهَى ۚ وَالْأَنْفُسُ تَتَّبَعُهُنَّ ۚ وَلَهُنَّ الْأَعْيُنُ ۚ وَاتَّبَعَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۚ” :
“Onlar için altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Canlarının istediği ve gözlerinin
hoşlandığı her şey oradadır. Siz orada ebedî olarak kalacaksınız.”^[51]

Kelimenin okunuşu ile ilgili Medineli iki imam (Ebu Ca’fer ve Nâfi’), İbn
Âmir ve Hafs; “ي” harfinden sonra “he” zamiri getirerek (تُشتَهَى) şeklinde oku-
muşlardır. Kelime, Medine ve Şam Mushaflarında bu şekildedir. Geri kalanlar ise
“he” zamininin hazfî ile (تُشتَهَى); okumuşlardır. Aynı şekilde kelime, Mekke ve
Irak Mushaflarında bu şekildedir.^[52] “He” harfinin hazfinin de isbatının da fasih
Arap dilinde kullanımı mevcuttur. Kim “he” harfini isbat ederse mefulü ortaya
çıkarmış olur, kim hazf ederse ihtisar yapmış olur.^[53]

Biz buraya kadar mütevatir kıraatler içinden Paris Mushaf’ındaki yazımı farklı
olan 16 kelimeyi inceledik. Bu kıraat farklılıklarının hepsi, Nebi’nin (sav) okudu-
ğu, Cebrâil vasıtası ile Allah tarafından öğretilen vahiydir. Bir kelimenin birkaç
vecihle okunması ve her birinin istenilen ayrı bir anlamı vermesi, bunların her bi-

[48] Câr mecrurun müteallikı bazen hazfedilir. Eğer hazfedilen müteallik efâli âmden olup, manası câr ve mecrurdan anlaşılıyorsa, o câr ve mecrura zarfı müstakar denir.

[49] el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine’l-kelimâti’l-Kur’âniyye”, 139; İbn Zencele, *Hüccetü’l-kırâ’ât*, 642; Ebu Ali el-Fârisî, *Hucce li’l-kurrâi’s-seba’*, 6/129; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-ten-vîr*, 25/99.

[50] ed-Dânî, *el-Mukni’*, 106-107.

[51] Zuhruf, 43/71.

[52] İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/370; İbn Mücahid, *Kitâbü’s-seb’a*, 588-589; ed-Dânî, *el-Mukni’*, 107; İbn Zencele, *Hüccetü’l-kırâ’ât*, 654; el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine’l-kelimâti’l-Kur’âniyye”, 140-141.

[53] el-Mecâlî, “Mahtulife resmühû mine’l-kelimâti’l-Kur’âniyye”, 14-141; Ebu Ali el-Fârisî, *Hucce li’l-kurrâi’s-seba’*, 6/158; İbni Zencele, *Hüccetü’l-kırâ’ât*, 654.

rinin Kur'  n'ın icazını beyan eden ayrı yönler oldu  ğunu göstermektedir. Ő hirlere gönderilen Mushaflardaki bu yazım farklılıkları nedeniyle Ő  phey   kapılmak ilmi bir tutum olmayacaktır. Bu farklılıklar bütün bir kelime veya cümlede söz konusu olmamıő  ”, ”, ” ve ” gibi sadece noktalanan harflerden bir veya birkaç tanesinde olmuő tur. Bu kıraat Ő ekli de manaya ve ibadete engel teő kil etmemektedir.

Paris, Biblioth  que Nationale, Arabe 328 (a/b) Mushaf'ının tarihini tespit etmenin bir diğer yolu da ilk dönem yazıtları ile mukayesesini yapmaktır. Bun  nla ilgili 3 yazıtın (Ahnas, Z  hey  r ve Muaviye Su Bendi) karő ılaő tırılmalı bir değerlendirmesi yapılacaktır.

2. PAR  S MUSHAF'I VE   LK DÖNEM YAZITLARI (H. 22-58)

En eski Hicaz yazısı H. 22 yılına dayanır. Hic  z   yazı, ince bir t  y ile yazılır. Kelime ve harflerin üst kısmı uzun olup italik yazıyı nitelendirmektedir.^[54] Paris Mushaf'ının yazısını François D  roche ”Hic  z   tarz” olarak isimlendirmiő tir.^[55]

2.1.   lk Dönem Yazıtlar ve Vurgu   aretleri

2.1.1. Ahnas Papirüsü

Günümüze ulaő an bazı yazıtlarda harflerin üstünde benzer harfleri birbirinden ayırmaya yarayan vurgu   aretleri mevcuttur. Bunlardan en eskisi hicri 22 tarihli Ahnas yazıtıdır. Bu yazıt, Mısır'daki Ahnas Müslüman birliğinin kumandanı tarafından 65 koyunun teslim edildiğini kayıt altına alan bir makbuz belgesidir. Bu belge Viyana Ulusal Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir.^[56] Aő a  da da görüleceği gibi bu yazıtta bazı vurgu ve noktalamalar mevcuttur. Mesel  ; *zal*, *n  n*, *h  *, *ő ın* ve *za* harflerinin üstündeki bu vurgu   aretlerini görmek mümkündür.

[54] Karl-Heinz Ohling-Gerd-R. Puin-Hans Caspar Graf von Bothmer, ”Kur'  n Araő tırmalarının Yeni Yolları”, *KS   İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2004), (121-141), 134.

[55] D  roche & Nosed  , *Sources de La transmission Manuscrite du Texte coranique* II/1, XIV-XIX, Les  , 2001; Adnan Mohammed Al-Shareef and Yasser Ismail Abdul Salam, ”Early Manuscripts of Quran Through Data of Hijazi Calligraphy and Archaeological Evidence”, *Journal of the General Union of Arab Archaeologists* 5/1 (2020), 5 (1-28).

[56] Bu papir  s ilk kez Viyanadaki bir sergi katalogunda 1894 yılında 558 numarasıyla yayınlanmıő tır; Adolf Grohmann, *From the World of Arabic Papyri* (1952: 62) adlı eserinde yayınladı. Bk. Ali İbn Ibrahim Ghabban, *The inscription of Zuhayr; the oldest Islamic inscription (24 AH/AD 644–645), the rise of the Arabic script and the nature of the early Islamic state*. Translation and concluding remarks by Robert Hoyland, *Arabian Archaeology and Epigraphy* 19 (2008), 218.

سمائله الحمر الى حقه لها ما اجد عداله
 ام حدودا حقه من الخدمه من الخدمه
 من خليفه سدو الامام من لا صدقه مرحله صفر ٢١ بوفد الاخذ خمس سنه
 من الخدمه و خمس سنه ساه احدى الخدمه اصبت سمنه و كسبه و نكاهه
 نتهذ حمدى الاولى من سنه اسرو عدو و كند ام حدوده

Ahnas Yazıtı (hicri 22 tarihli)

2.1.2. Züheyr Yazıtı:

Suudi Arabistan’ın kuzeybatısında bulunan ve miladi 644 yılında yazıldığı ifade edilen bir yazıttır. Bu yazıt, el-‘Ula ve el-Hicr (Medâin-i Sâlih) arasındaki bölgededir. Yazıtların ve su kaynaklarının bulunduğu Suudi Arabistan ve Suriye arasındaki Ebû Züreybe hac yolu üzerindedir.^[57] Bu yazıtı onun yazdığına dair isim bulunması sebebiyle Züheyr yazıtı olarak anılmıştır.^[58] Yazıt, “Bismillah=Allah”ın adıyla” başlamakta ve Hz. Ömer’in öldüğü sene yazıldığı ifade edilen h. 24 kaydı yer almaktadır. Yazıttaki harflerin üstünde, benzer harfleri birbirinden ayırmaya yarayan vurgu işaretleri mevcuttur. Bunlar sırasıyla; “ene” kelimesindeki *nûn* harfinin üstünde, “zûheyr” ve “zaman” kelimelerindeki *za* (ز) harflerinin üstünde, “tüvüffiye” kelimesinin *ta* ve *fa* harflerinin üstünde, “sene” kelimesindeki *nûn* ve *ta* harflerinin üstünde ve “yirmi” anlamına gelen “‘ısrîn” kelimesindeki *şın* ve *nûn* harflerinin üstünde yer almaktadır. Aşağıdaki Züheyr yazıtında bu anlattıklarımızı görmek mümkündür.



[57] Ghabban, The inscription of Zuhayr, 209-210.

[58] Ghabban, The inscription of Zuhayr, 219-222.

انا ذلهم كعب ذموني
سما الله
عمر سنة اذبح
و عنتنر

Züheyr Yazıtı (Hicri 24 tarihli)

2.1.3. Muaviye Su Bendi Yazıtı:

Taif'te inşa edilen barajda yer alan Hicri 58 yılına ait yazıt 16 noktalı harf içermekte ve karma tarz Hicâzî yazının özelliklerini göstermektedir.^[59] Taif'teki bu yazıtta *binye*, *semenün*, *hamsine*, *sebate* ve *ensarahu* kelimelerinin üstünde vurgu işaretleri mevcuttur.

هك ا السك لك الله معويه
امد المومسرينه عك الله برطهر
ناكر الله لسه ثمر وحمسيرا
للهامعمر لك الله معويه ا
مد المومسرو ثبنه وانطده ومثرا
[مد ا] لمومسرينه كعب عمرو رحاب

Muaviye Su Bendi Yazıtı (Hicri 58 tarihli)

Yazının gelişimine de ışık tutan ve h. 22 ile h. 24 tarihine denk gelen Züheyr ve Ahnas yazıtları, bilinen en eski tarihli İslami yazıtlardır. Mekke, Medine ve Hicaz'ın diğer bölgelerinde tarihli ve tarihsiz pek yazıt yer almaktadır. Mısır'daki Asvan yazıtı, Mekke-Taif arasındaki yazıtlar,^[60] Rânûna vadisindeki su bendi üzerinde bulunan anıtsal yazıt^[61] ve Muhammed Hamidullah tarafından yayınlanan Sala Dağı yazıtları^[62] bunlardan sadece bir kaçıdır.

[59] Ghabban, The inscription of Zuhayr, 218.

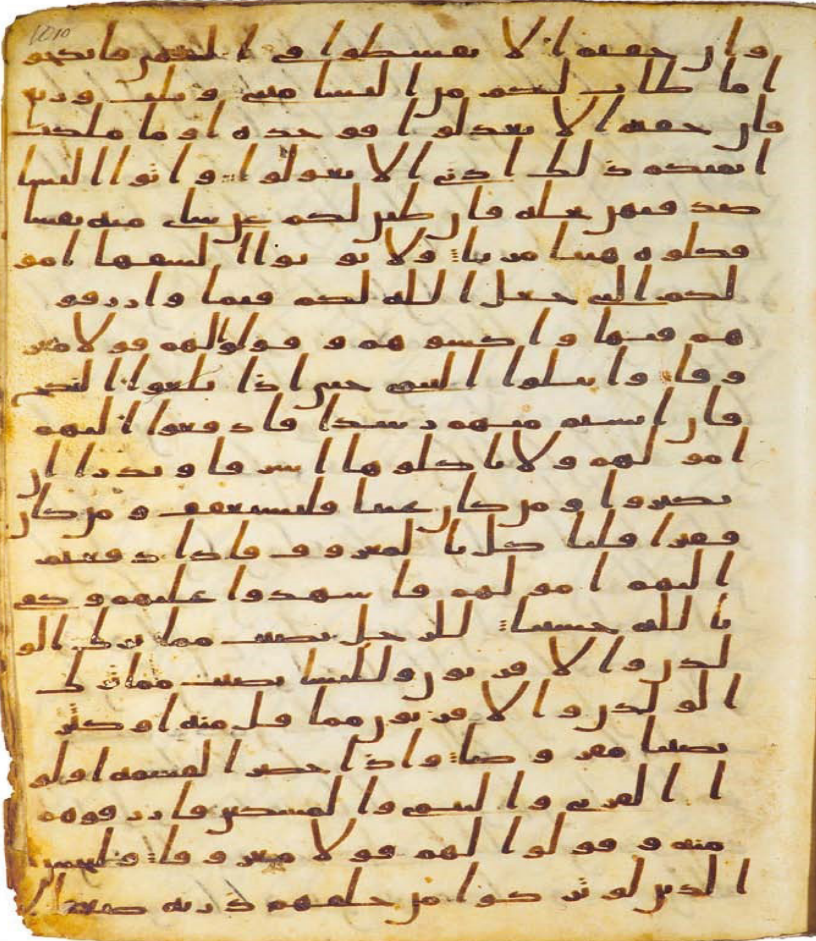
[60] Ghabban, The inscription of Zuhayr, 215-217.

[61] Sa'd er-Râşid, *Dirâset fi'l-Eseri'l-Islamiyye el-Mübekkire bi'l-Medineti'l-Münevvere*, (Riyad: Kırıl Fahd Kütüphanesi, 2000), 68-71.

[62] Muhammed Hamidullah, (1939), *Some Arabic Inscriptions of Medina of the Early Years of Hijrah*, *Islamic Culture* 13: 427-439.

Bu yazıtların hepsinde belirli bazı harflerin üzerinde kısmen vurgu işaretleri yer almaktadır. Bu bize İslam'dan önce yazıda vurgu işaretlerinin kesin olarak bilindiğini ve kullanıldığını göstermektedir. Aynı zamanda bu bize Hz. Peygamber ve halifeler döneminde yazılan Mushaflarda, tercih sebebi olmasa bile kısmen bazı vurguların kullanıldığını ima etmektedir. Nitekim bu yazıtlarda kullanılan *ta* harfi üzerindeki üst üste iki nokta gibi bazı noktalama işaretleri bu makalenin konusu olan Paris Mushaf'ında da yer almaktadır. Paris Mushaf'ında, üzerinde vurgu işaretleri olan harfler ile taş yazıtlardaki üzerinde nokta bulunan harfler de benzerlik göstermektedir. Bunlar ağırlıklı olarak; *ba*, *te*, *se*, *za* ve *nûn* harfleridir. Aşağıda yer alan Paris Mushaf'ına ait bir varakta bunu görmek mümkündür.

Aşağıdaki Paris BNF, Ar. 328 a, f. 10 a'ya bakınız.



2.2. Vurgu İşaretlerinin Kullanımı ve Kur'ân'ın Yazımı

Ahnas ve Zühayr yazıtlarından noktalamanın Nasr İbn 'Âsım ve Yahya İbn Ya'mar'ın icadı olmadığı fakat çok daha önce var olduğu ve günlük yazışmalarda bir araç olarak kullanıldığı anlaşıyor. Sahabîlerin Osman döneminde cem' edilen Kur'ân'dan vurgu işaretlerini, Müslümanların Kur'ân'ı Muhammed'e (s.a.v.) indirildiği şekilde Arapların farklı lehçeleriyle okunmasını mümkün kılmak ve kelime yapısının var olan tüm anlamlarını verebilmesi için çıkarmış olmaları muhtemeldir. Bu yazıtlardaki yazının Paris Mushaf'ı ile karşılaştırmalı bir biçimde incelenmesi göstermiştir ki harfler İslam öncesi döneme ait belgelerdeki harf yapılarını korumuş ve muhafaza etmiştir. Ahnas papirüsü, Zühayr yazıtı ve ilk dönem Kur'ân nüshalarındaki harflerin benzerlikleri dikkat çekmektedir. Noktalar aynı harfler üzerinde olup aynı sisteme sahiptirler^[63] ve rastgele değil belirli bir amaçla kullanılmışlardır. Mesela, müenneslik *ta'sı*, ardından gelen isme bağlı olduğu zaman kapalı değil açık bir şekilde standartlaştırılmaya çalışılmıştır. Ahnas papirüslerinde sadece kapalı *ta'* var iken Zühayr yazıtında ve Paris Mushaf'ında her ikisi de kullanılmıştır ki bu bir değişim sürecini göstermektedir.^[64] Ayrıca İslam öncesi şiirlerde noktalama işaretlerinin kullanıldığına şahid oluyoruz. Meselâ; Lebid'in mısralarından birinde noktalamanın kullanıldığına dair bir işaret vardır. Mısra şu şekildedir; *li-Asma'a resmün ke sahifati a'ceme= noktalanmış bir sayfa gibi, Asma'ya ait izler vardır.*"^[65] İslamiyet'in gelişyle birlikte İslam halifeleri de yazıda vurgu işaretlerini kullanmışlardır.^[66] Burada şöyle bir soru akla gelebilir. Acaba vurgu işaretleri en eski Kur'ân'larda kullanılmış mıydı? Eğer kullanılmadıysa, resmi yazışmalar ve kişisel yazıtlarda kullanılan bu işaretler Kur'ân için neden kullanılmadı? 7 harfe uygun olmasına imkân vermek için sahabenin bilerek bu işaretleri çıkardığı veya en azından Kur'ân'a uygulanmasını durdurduğu ileri sürülmüştür. Fakat hicretin ilk yüzyılına ait olduğu söylenen birçok Kur'ân metni vardır ve hemen hemen hepsi de bazı harflerin üstünde noktalara sahiptir.^[67] Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde gerçekten vurgu işaretleri kullanılmıyor muydu?

[63] Ghabban, The inscription of Zuhayr, 232-234.

[64] Ghabban, The inscription of Zuhayr, 232-234.

[65] Ghabban, The inscription of Zuhayr, 232-234.

[66] C. Robin, (2006), La re' forme de l'e'criture arabe a' l'e'poque du califat me'dinois. Me'langes de l'Universite' de Saint Joseph 59: 319-364.

[67] <http://www.islamic-awareness.org/Quran/Text/Mss/>

2.3. Hz. Muhammed (s.a.v.) Zamanında Vurgu İşaretlerinin Konumu

Konuyla ilgili bazı rivayetler vardır.^[68] Bunlardan biri, Hz. Peygamber'in "eğer *yâ* ve *tâ* arasında kararsızsanız, o zaman *yâ* yazın"^[69] sözüdür. Bir diğeri Zeyd b. Sabit'in bir taşın üzerine yazılan *nûnsiruha* ve *lem yetesenne* kelimelerinden *şin* ve *za* (ز) harflerinin üstüne 4 adet nokta eklediği,^[70] İbn Abbas'ın "Her şeyin ışığı vardır ve yazının ışığı vurgu işaretleridir"^[71] dediği nakledilmiştir. Muaviye de vahiy kâtibi iken Hz. Peygamber'in ona; "Yâ Muaviye! Yazını güzelleştir" dediği ve yazının güzelliğinden de kastın "her harfe uygun bir işaret vermek" olduğu rivayet edilmiştir.^[72]

Bu rivayetlerden anlaşılmaktadır ki; Hz. Peygamber zamanında da bu vurgular biliniyordu fakat Kur'an, genelde vurgu ve noktalama işaretleri olmaksızın yazılmıştır. Bunın sebebi ne olabilir? İbn Arabî (ö. 543/1148) Kur'an'ın orijinalinin insanlar tarafından bu şekilde korunmasını istemelerinden kaynaklanmış olabileceğini^[73] ifade ederken, İbn Cezeri de Hz Peygamber'den alındığı şekliyle muhafaza edilsin diye sahabe Kur'an'ı yazdıklarında noktaların ve seslendirmelerin çıkarıldığını söylemiştir. Onlar, Peygamber'in (s.a.v.) yapmadığı hiçbir şeyi onaylamamışlardır.^[74]

Bu açıklamalar bizi şu sonuca götürmektedir: Kur'an'ın ilk nüshalarında vurgu işaretlerinin yer almaması, bu işaretlerin Arapça'da İslam öncesinde, Peygamber (s.a.v.) ve sahabe döneminde bilindiğini ancak Kur'an'ın iskeleti Peygamber'den (s.a.v.) aktarılan okumayı sürdürsün ve Araplar Kur'an'ı kendi lehçelerine göre okuyabilsinler diye ilk nüshaların bilinçli olarak işaretsiz oluşturulduğunu göstermektedir. Bu sebepten Hz. Peygamber ve daha sonraki dönemde yazılan Mushaf'ların genellikle noktasız yazıldığını söyleyebiliriz. Ancak bu yazılan Mushaf ve varakların tamamen vurgu işaretlerinden hali olduğunu da iddia edemeyiz. Zira sahabe bu kurala çok bağlı kalmamış, okumada kendilerine kolaylık sağlasın diye Mushaf'larında daha serbest bir yazı tarzını benimsemişlerdir. Bugün dünya müze

[68] Nâsirüddin el-Esed, *Masâdiru's-şî'ri'l-câhili ve gîmetühâ'l-tarihiyye*, (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1982), 34-41.

[69] Ebu'l-Hasan Ali İbn. Muhammed İbn el-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-Sahâbe*, (y.y.: Mektebetü'l-İslamiyye, tsz.), 1/193.

[70] Ebû Zekerîyya Yahya İbn Ziyâd el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an* (Kahire: Dâru'l-Kütübü'l-Meşriyye, 1955), 1/172-173.

[71] Ebu'l-'Abbas Ahmed İbn 'Ali el-Kalkaşandî, *Subhu'l-'Aşa fî sinâ'ati'l-inşâ* (Kahire: el-Müessesetü'l-Meşriyyetü'l-'Amme li't-Te'lif ve't-Terceme, ts.), 3/153.

[72] Süheyla Yâsîn el-Cubûrî, *Aslu'l-hatti'l-'Arabî ve tatavvuruhu hattâ nihâyet'i asri'l-Umevî* (Bağdat: 1977), 156; Muhammed Hamidullah, "Sanâtü'l-kitâbe fî ahdi'r-Resûl sallallâhü aleyhi ve sellem ve's-Sahabe", *Mecelletü'l-Fikri ve'l-Fenn* 2/3 (1964), 26.

[73] Ebû Bekr İbnu'l-'Arabî, *el-'Avâsim mine'l-kavâsim* (İstanbul-Cezayir: 1927), 2/196-197.

[74] Şemsüddin Muhammed İbn Muhammed el-Cezerî, *en-Neşr fî'l-kirâ'ati'l-'aşr*, thk: Muhammed ed-Dabbâ (Kahire: Dâru'l-Fikr, tsz.), 33.

ve kütüphanelerinde bulunan Kur' n el yazmaları ve varaklarındaki bazı harflerin üzerinde yer alan vurgu işaretlerine bakarak da bunu söylemek mümkündür. Netice itibarıyla İslam'dan önce bilinen bu noktalamaların İslami dönemde de kısmen kullanılmış olabileceği ihtimalini göz ardı etmemek gerekmektedir. Ebu'l-Esved ed-D eli'den önce de sahabe sesli harfleri kullanmakta idi ancak onu Kur' n'ın tamamında yer alan bir sistem haline getirmemişlerdi. Ebu'l-Esved ed-D eli'nin sesli harfleri sistematik bir şekilde kurallara ve ilkelere bağlayana kadar bu kolaylaştırıcı bir uygulamaydı.^[75]

2.4. Paris Mushaf'ındaki Harflerin şekilleri ve Arapça Yazıtlarla Mukayesesi

Aşağıda Paris, Biblioth que Nationale, Arabe 328 (a/b) metninde yer alan her bir harfin şeklinin  zeti sunulmaktadır. Bu harfler erken dönem taş yazıtlardaki (şekil 1-4) ve erken dönem papir slerdekilerle (resim 1-2) karşılaştırılmıştır;

Elif ( ) Harfi

Elif harfinin şekli, Paris Mushaf'ında (resim 1-2) sağa meyillidir ve kuyruğu sağa doğrudur. Bunu erken dönem taş yazıtlarla karşılaştırdığımızda (şekil 1-4), Ahnes (Hicri 22), Züheyr (Hicri 24) ve Asvan yazıtlarında (Hicri 31) *elif* harfinin düz, nadiren hafif sağa yatık fakat kuyruksuz olduğunu görüyoruz. Hicri 58 yılına tarihlenen Taif'teki Muaviye Su Bendi yazıtında ise *elif*, bazen dik bazen de sola meyilli ve fakat her iki durumda da alttan sağa  engellidir. (Tablo: 1 ve şekil: 1-4). Mushaf'taki bu kullanımı taş yazıtlar ve erken dönem papir slerle karşılaştırdığımızda, düz bir yapıda olması; üst tarafının hafif sağa yatık olması ve aşağıdan bir çıkıntı-sının olması açısından açık bir benzerlik olduğunu fark edebiliyoruz (Tablo 1)^[76].

Be ( ), Te ve Se (  -  ) Harfleri

Be, *te*, *se* harfleri Paris kopyasında kısa, dikey, düz bir çizgi şeklinde ve bazen taban çizgisinin üstünde uzamış vaziyette ve bazen kendisinden sonrakine bağlı bir biçimde sağa veya sola yatık bir haldedir; aynı kullanıma erken dönem taş yazıtlarda ve papirüslerde rastlıyoruz (şekil: 1-4; resim: 1-2; Tablo 1).

Cim ( ), Ha ve Kha (  -  ) Harfleri

Bağımsız ve birleşik *cim*, *ha* ve *kha* harfleri Paris kopyasında soldan sağa doğru eğimlidir ve tabanda keskin bir a ıya sahiptir (Resim: 1-2). Aynı kullanıma taş yazıtlarda ve erken dönem papirüslerde rastlıyoruz (şekil: 1-4).

[75] Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız; Y s n el-Cub r , *Aslu'l-Hatti'l-'Arab *, 147–150.

[76] Bk. D roche et Nosed , *Le Manuscrit Arabe 328 (a) de la Biblioth que Nationale de France*, Q. 2:275 (328 a, 1.1).

Dal (د) ve Zal (ذ) Harfleri

Paris 328 (a/b) Mushaf’ında bağımsız ve birleşik *dal* ve *zal* harfi uzamış *kef* harfi şeklindedir fakat daha küçük boyutludur ve taban çizgisinin altına taşmaz ki aynı kullanıma taş yazıtlarda ve erken dönem papirüslerde de rastlıyoruz (Şekil: 1-4; Resim: 1-2; Tablo: 1).

Ra (ر) ve Za (ز) Harfleri

Bağımsız ve birleşik *ra* ve *za* harfi Paris Mushaf’ında tabanda bir kavisli olan sağ köşeye doğru eğimli bir çizgi şeklindedir. Bu kullanıma bazı taş yazıtlarda ve erken dönem papirüslerde rastlıyoruz (Şekil: 1-4; Resim: 1-2; Tablo: 1).

Sin (س) ve Şin (ش) Harfleri

Kelimenin sonunda yer alan *sin* ve *şin* harfi Paris Mushaf’ında aynı boyuttaki üç dişi olan bir baş şeklindedir ve kökü alt tabanın altına taşar. Bu tür kullanıma taş yazıtlarda ve erken dönem papirüslerde rastlıyoruz (Şekil: 1-4; Resim: 1-2; Tablo: 1).

Sad (ص) ve Dad (ض) Harfleri

Bağımsız *sad* ve *dad* harfi Paris Mushaf’ında 2 paralel yatay çizgi şeklinde karşımıza çıkmaktadır; ilki tabanda diğerinin altında ve ikincisi üst tarafta ve *sin* harfininkine benzer bir köke sahiptir. Bu tür kullanıma taş yazıtlarda ve erken dönem papirüslerde rastlıyoruz (Şekil: 1-4; Resim: 1-2; Tablo: 1).

Ta (ط) ve Za (ظ) Harfleri

Kelimenin başında, ortasında ve sonunda yer alan birleşik *ta* ve *za* (ظ) harfleri sağa doğru eğimlidir. Bu tarz *ta* ve *za* (ظ) harfine aynı şekilde taş yazıtlarda ve erken dönem papirüslerde rastlıyoruz (Şekil: 1-4; Resim: 1-2; Tablo: 1).

Ayn (ع) ve Ğayn (غ) Harfleri

Ayn ve *ğayn* harfleri Paris Mushaf’ında kavisli, çizgiye kadar uzanan düz bir çizgi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu tür kullanıma taş yazıtlarda ve İslam öncesi döneme tarihlenen papirüslerde rastlıyoruz. (Şekil: 1-4; Resim: 1-2; Tablo: 1).

Fa (ف) ve Kaf (ك) Harfleri

Fa ve *Kaf* harfleri Paris Mushaf'ında ve ayrıca birçok ta  yazıt ve erken dönem papirüslerde yuvarlak ba  ve *vav* harfininkine benzer bir kök ile kelimenin son nda ise *fa* harfinin ba ı ve *ya* harfinin kökü şeklinde kullanılmıştır ( ekil: 1-4; Resim: 1-2; Tablo: 1).

Kaf (ك) Harfi

Birçok ta  yazıt ve erken dönem papirüslerde kelimenin başında, ortasında ve son nda yer alan *kef* harfi, *dal* harfine benzemektedir. ( ekil 1-4; Tablo 1).

Lam (ل) Harfi

Lam harfi Paris Mushaf'ında sağa doğru eğimli, ta  yazıtlarda ise her    durumda da kullanılmıştır. (dik, hafif sağa ve sola e ik) ( ekil: 1-4; Resim: 1-2; Tablo: 1).

Mim (م) Harfi

Mim harfi hem düz çizgilere sahip bir halka şeklinde hem de düz çizgiler olmadan kullanılmıştır. Benzer bir kullanıma ta  yazıtlarda ve erken dönem papirüslerde rastlıyoruz ( ekil: 1-4; Resim: 1-2; Tablo: 1).

N n (ن) Harfi

Kelimenin son nda yer alan bağımsız ve birleşik *n n* harfi, birçok ta  yazıt ve erken dönem papirüslerde eğimli bir kavise sahip *ra* harfine benzer şekilde kullanılmıştır. Bu harf, soldan sağa ve sağdan sola, aşağıya doğru uzayan bir çizgi ve sola doğru kısa bir çıkıntı şeklinde karşımıza çıkar ( ekil: 1-4; Resim: 1-2; Tablo: 1).

He (ه) Harfi

He harfi Paris Mushaf'ında, birçok ta  yazıt ve erken dönem papirüslerde uzun düz çizgi ve kalemin ucuyla ikiye ayrılmış bir kemer şeklinde karşımıza çıkmaktadır. ( ekil: 1-4; Resim: 1-2; Tablo: 1).

Vav (و) Harfi

Vav harfi Paris Mushaf'ında, birçok ta  yazıt ve erken dönem papirüslerde görünüş bozulmuş yuvarlak bir ba  ve aşağıya doğru sarkan *ra* harfininkine benzer kısa bir kök şeklinde karşımıza çıkmaktadır ( ekil: 1-4; Resim: 1-2; Tablo: 1).

Lâm Elif (ا ل) Harfi

Birleşik *lâm elif* harfi Paris Mushaf'ında, birçok taş yazıt ve erken dönem papirüslerde çizgileri yukarı doğru uzayan küçük eş kenarlı bir üçgen şeklinde kullanılmıştır (Şekil: 1-4; Resim: 1-2; Tablo: 1).

Yâ (ي) Harfi

Yâ harfi Paris Mushaf'ındaki bazı kelimelerde geriye doğru düz bir çizgi şeklinde yer alırken, diğer kelimelerde eğimli bir çizgi ve *kaf* harfininkine benzer bir köke sahip kavis şeklinde kullanılmıştır. Her iki kullanıma da erken dönem taş yazıtlarda rastlayabiliyoruz. (Şekil: 1-4; Resim: 1-2; Tablo: 1).

Sonuç olarak Paris Mushaf'ı ile erken dönem taş yazıtlar ve papirüsler arasında yazım şekilleri ve modelleri açısından yaptığımız bu karşılaştırma bize bunlar arasında çok açık bir benzerlik olduğunu göstermektedir.

3. PARİS MUSHAF'ININ YAZICILARI

Déroche'ya göre 98 folyodan oluşan Paris nüshası, 5 yazıcı tarafından yazılmış ve 73'ünü tek bir kâtip yazmıştır. En güzel yazı da bu kişiye aittir. Hicâzî yazıyla yazılmış, boyutu 24x33 ve her sayfa 21-28 satırdan ibarettir. Metnin çoğunu yazan bu yazıcının yazısı düzenli ve okunaklıdır. Vurgu işaretlerinin çoğu *nûn* ve *ba* harfi üzerindedir. Ayetler arasında 3 yatay sıra ayrıç görevi görmektedir.^[77]

İkinci yazıcının metne olan katkısı 16 folyodur. Satırların sayısı 21-25 arasındır fakat çoğunlukla 22-23'tür. Yazısı düzenlidir ve bu alanda deneyimli olduğunu göstermektedir.

Üçüncü yazıcı metne katkısı açısından en önemlisidir. 3 bölüm halinde 7 folyo yazmıştır.^[78] Yazısı daha seyrek, her sayfada daha az satır kullanmıştır ve harfleri yatıktır.^[79]

Dördüncü yazıcı yaptığı işe çok dikkat etmemiş gibi görünse de yine de profesyonel olduğu anlaşılmaktadır. *Nûn* üzerinde tek, *ta* üzerinde üst üste iki ve *se* üzerinde üst üste üç adet vurgu işareti kullanmıştır. Ayırıcı işaretler çok nadirdir ve ayet sonları kare şekilli veya daha az sıklıkla bir sütun içinde birbiri üzerine yerleştirilmiş 4 uzun noktadan oluşan şekille gösterilmiştir.^[80]

[77] Déroche, *Qur'ans of the Umayyads*, 19.

[78] Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'islam*, 34-36.

[79] Déroche, *Qur'ans of the Umayyads*, 19-20.

[80] Déroche, *Qur'ans of the Umayyads*, 19.

Beşinci yazıcı açıkça gayrı nizami bir biçimde yazmıştır.^[81] Diğerlerine göre yazısı en karışık olanıdır.

Dördüncü ve beşinci yazıcı metne en az katkıyı sağlayan kişilerdir fakat metnin yarısı kayıp olduğu için orijinal metinde bu durum farklı olabilir. Her ikisi de 1 folyoya eşit olan 2'şer sayfa yazmışlardır.

Yazıcılar arasında vurgu işaretlerinin kullanımında da bazı tutarsızlıklar vardır. Beşinci yazıcı yazdığı 2 sayfada hiç vurgu imi kullanmamıştır. İkinci yazıcı ise yazdığı 16 folyo içinde sadece 5 yerde vurgu işareti kullanmıştır. Birinci yazıcı ile üçüncü yazıcı diğerlerine göre daha sık bir şekilde harflerde vurgu işaretlerini kullanmıştır.^[82]

Yukardaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bu Mushaf, farklı kâtipler tarafından kaleme alınmıştır.

4. PARİS MUSHAF'ININ AİDİYETİ VE AYET NUMARALANDIRMA SİSTEMİ

Bakara Sûresi (Q.2:275-286) (f. 1), 285 ayet olarak Suriye ve Hicaz sistemine; Âl-i İmrân Sûresi (Q.3:1-43, 84-200) (ff. 2-3, 4-9), 200 ayet olarak tartışmalı ayet sonları numaralandırma sistemine rağmen Suriye sistemine; Nisâ Sûresi (Q.4:1-176; ff. 9b-20b), tartışmalı ayet numaralandırmasına rağmen 177 ayetli Suriye sistemine; Mâide Sûresi (Q.5:1-33; ff. 20b-22), Hicaz ve Suriye (122 ayet) ya da Basra (123) ayet numaralandırma sistemine; En'âm Sûresi (Q.6:20-165; ff. 23-30a), Kûfe (165 ayet), Suriye ve Basra (166 ayet) sistemlerinden her ikisine; Araf Sûresi (Q.7:1-206; ff. 30a-39b), 205 ayetli Suriye ve Basra sistemine; Enfal Sûresi (Q.8:1-25; ff. 39b-40b) eksik olduğundan bu konuda yeterli bilgi vermemekte; Tevbe Sûresi (Q.9:66-129; ff. 41a-44b), 130 ayet olarak Suriye ve Basra sistemine; Yunus Sûresi (Q. 10:1-77; ff. 44b-48a): Şam hariç diğer sistemlere ya da muhtemelen Humus sistemine; Yusuf Sûresi (Q 12:84-111 ff. 49a-49b) Şam sistemine; Ra'd Sûresi (Q.13:1-43; ff. 49b-51b) hiçbir sisteme; İbrahim Sûresi (Q.14:1-56; ff. 51b-53b) hem 55 ayetli Suriye sistemine hem de 54 ayet sayısı ile Hicaz ve Humus sistemine yani ister 54 ayet ister 55 ayet olarak kabul edilsin ya da edilmesin, her iki rakam da Suriye sistemine; Hicr Sûresi (Q.15:1-87; ff. 53b-54b) Suriye sistemine; Fâtır Sûresi (Q.35:13-41; f. 55a-55b) hem 44 ayetli Humus sistemine hem de 46 ayetli Suriye sistemine; Sad Sûresi (Q.38:66-88; f. 56a) 85 ayetli Basralıların

[81] Déroche, *Qur'ans of the Umayyads*, 20; Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'islam*, 41-43.

[82] Déroche, *Qur'ans of the Umayyads*, 21.

numaralandırma sistemine ve Zümer Sûresi (Q.39:1-15; f. 56a-56b) tartışmalı ayet sonlarından dolayı muhtemelen Şam sistemine uygun görünmektedir.^[83]

Ayet numaralandırma sistemi bu Mushaf'ta farklılık göstermektedir. Bu ayet sonlarından sadece 38 tanesi Küfe ekolüyle, 75 tanesi de Humus ekolüyle uyushmaktadır.^[84] Bazı tartışmalı ayet sonlarının durumunu ve yazım farklılıklarını da göz önünde bulundurduğumuzda bu Mushaf'ın Şam Mushaf'ının sistemine daha uygun olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

SONUÇ

Bu çalışmada, Paris Mushaf'ının genel özellikleri, yazıcıları, vurgu işaretleri, karşılaştırmalı heceleme sistemi, taş yazıtlarla mukayesesi ve yazım farklılıklarının bir değerlendirilmesi yapılarak Paris Bibliotheque Nationale, Arabe 328 (a/b) Mushaf'ını tanımlamanın ve tarihlemenin yolları bulunmaya çalışılmıştır.

Elde ettiğimiz bulgu ve önerilerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

(1) Mütevatir kıraatteki farklılıklar, çeşitlilikler ve manada çelişki oluşturmaz. Bu Mushaf'ta yazımı farklı kelimeler 16 tanedir. Bu farklılık bir veya iki harfi geçmez, fakat kelimenin manasına ve i'câzına bir zenginlik katar.

(2) Bu çalışma şarkiyatçıların iddialarına rağmen Kur'an'ın sahihliğini, sûre ve ayetlerin içeriğinin günümüz Kur'an'ları ile uyumlu olduğunu, ufak heceleme ve yazım farklılıklarına rağmen anlamın değişmediğini göstermektedir.

(3) Bu çalışma Kur'an'ın tarihlenmesi için karbon testi gibi bilimsel metodların diğer yardımcı teknik standartlarla uyumlu olacak bir şekilde ele alınmasını önermektedir.

(4) Bu Mushaf'ın taş yazıtlarla mukayesesinde görülmüştür ki, sahabe dönemindeki bazı Mushaflarda vurgu işaretleri kullanılmıştır. Bunu günümüzde müze ve kütüphanelerde bulunan el yazma nüshalarla da te'yid etmek mümkündür.

(5) Söz konusu Mushaf'ın tarihlenmesine gelince; Arapça yazının en erken dönemlerine ait tarzlardan biri olarak kabul edilen Hicâzî yazı ile yazılmış olan bu Mushaf, Déroche tarafından Hicri 1. yüzyılın üçüncü çeyreğine; Miladi 671-695 arasına tarihlendirilmektedir.^[85] Bu ihtimal metnin 19. yüzyılın başına kadar muhafaza edildiği yer olan Fustat'daki Amr Camisinde yazıldığı varsayımına göre. Zira Hz. Osman, Mısır'a Mushaf göndermemiştir. Fakat başka bir yerden buraya getirilme ihtimali ile Yasin Dutton'un da bu Mushaf'ı Suriye'ye ve İbn Âmir'e

[83] Bk. Dutton, "An Early *Mushaf* According to the Reading of Ibn 'Âmir", 75-82.

[84] Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'islam*, 92-93.

[85] Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'islam*, 112-114.

atfetmesini^[86] beraberce değerlendirdiğimizde, bu durumda onu daha erken bir tarihe tarihleme durumu karşımıza çıkar. Dutton Mushaf'ın, Hicri 30-85 yılları arasında üretildiğini söylemiştir.^[87] Rabb ise her ne kadar farklı ayet ayrımları bulunsa da bu kopyanın “hem çatısal metin hem de ayet sonları açısından kesinlikle Humus” kökenli olduğunu vurgulamaktadır.^[88] Şey, İbrahim, kâle vb. kelimelerde *elif*’in yazılmamasının İbn Mesud veya Übey’in Mushaf’ındaki *resm* yazı tarzı ile uyumlu^[89] olduğunu varsayarsak bu nüshayı çok daha erken bir tarihe tarihlemek de mümkündür. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, bu Kur’ân kopyası İslam’ın en erken dönemlerine aittir.

Paris Mushaf’ının C14 karbon testi yapılmamıştır. Hemen hemen benzer özelliklere sahip C14 testi sonucu 29-56 / 649-675 yıllarına tarihlenen Tübingen Kur’ân’ının tarihini ve aralarındaki ortak noktaları dikkate aldığımızda, üzerinde çalıştığımız Paris Kur’ân’ının da C14 testleri yapılınca kadar aynı tarihlere tarihlenebileceği ileri sürülebilir.^[90] İbn Rüşd el-Cadd’a göre bu el yazması Osman Mushaf’ının yazıldığı zamana kadar gidebilir.^[91] Muhtemelen Osman dönemi orijinal kopyalardan biri veya o döneme yakın bir tarihte yazılmış Suriye kopyası olabilir.^[92]

Ele aldığımız Paris Mushaf’ının farklı yazıcılar tarafından yazılmış olması bu Kur’ân kopyasının kişisel bir kopya olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Bu da bize bu Mushaf’ın Hz. Osman’ın Şam’a gönderdiği Mushaf’tan üretilen bir kopya olduğunu, Hz. Osman döneminden sonra ve Muaviye’nin iktidarından önce yazıldığını göstermektedir denebilir.

[86] Yasin Dutton, “An Early Muṣḥaf According to the Reading of Ibn ‘Āmir”. *Journal of Qur’anic Studies*. Edinburg University press 3/1 (2001), 65.

[87] Dutton, An early muṣḥaf according to the reading of Ibn ‘Āmir, 66.

[88] I. Rabb, “Non-Canonical Readings of the Qur’ān: Recognition and Authenticity (The Himsī Reading)”. *Journal of Qur’anic Studies* 8/2 (2006), 108.

[89] Bakınız. Ebu Ömer Osman b. Said ed-Dānī, *el-Muknī ‘fī ma ‘rifeti mersūmi mesāhifi ehli ‘l-emsār*, thk. Muhammed Ahmed Dahmān (Dimaşk: ts.), 42.

[90] <https://uni-tuebingen.de/universitaet/aktuelles-und-publikationen/pressemitteilungen/newsfullview-pressemitteilungen/article/raritaet-entdeckt-koranhandschrift-stammt-aus-der-fruehzeit-des-islam.htm>. Erişim 11 Şubat 2023.

[91] İbn Rüşd el-Cadd, *el-Beyan ve ‘l-tahsil ve ‘ş-şerh ve ‘l-tevcih ve ‘l-te‘lil li mā fī mesāili ‘l-müstehrece*, thk. Muhammed Hacı, (Beyrut: Daru’l-Ğarbi’l-İslami, 1408/1988), 18/275 (ayrıca 17/33).

[92] Bakınız İbn Rüşd, *el-Beyan ve ‘l-tahsil*, 18/275; 17/33; ed-Dani, *el-Muknī*, 116.

KAYNAKÇA

- Al-Shareef, Adnan Mohammed-Abdul Salam, Yasser Ismail. "Early Manuscripts of Quran Through Data of Hijazi Calligraphy and Archaeological Evidence", *Journal of the General Union of Arab Archaeologists*: 5/1 (2020), 1-28.
- Altıkulaç, Tayyar. *Mesâhif-i kadîme*. Ankara: Diyanet Yayınları, 2. Basım, 2022.
- Altıkulaç, Tayyar. *Mushaf-ı Şerif (Bibliothèque Nationale, Paris)*. İstanbul: 1436/2015.
- Cubûrî, Süheyla Yâsîn. *Aslu 'l-hattî 'l-'Arabî ve tatavvuruḥ hattâ nihâyet 'i Asri 'l-Emevî*. Bağdat: 1977.
- Dânî, Ebû Ömer Osman b. Said. *el-Mukni 'fi ma 'rifeti mersûmi mesâhifi ehli 'l-emsâr*. Thk. Muhammed Ahmed Dehman. Dimaşk: Daru'l-Fikr, 2. Basım, 1983.
- Dânî, Ebû Ömer Osman b. Said. *et-Teyşîr fi kırâati's-seba'*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1930.
- Déroche, F - Nosede, S. Noja. *Le manuscrit Arabe 328 (a) de la Bibliothèque nationale de France [Sources de la transmission manuscrite du texte coranique I, Les manuscrits de style hijâzi, 1]*. Paris: 1998.
- Déroche, François. "La transmission écrite du Coran dans les débuts del' islam. Le codex Parisino-petropolitanus". [Texts and studies on the Qur'ân 5]. *Journal of Qur'anic Studies*. Leiden-Boston: 2009.
- Déroche, François. *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'islam. Le codex Parisino-petropolitanus*. [Texts and studies on the Qur'ân 5]. Leiden-Boston: 2009.
- Déroche, François. *Les manuscrits du Coran: Aux origines de la calligraphie coranique [Bibliothèque Nationale, Catalogue des manuscrits arabes, 2e partie, Manuscrits Musulmans, I/1]*. Paris: 1983.
- Déroche, François. *Qur'ans of the Umayyads A First Overview*, *Leiden Studies in Islam and Society*. Leiden-Brill: 2014.
- Dutton, Yasin. "An Early Mushâf According to the Reading of Ibn 'Āmir". *Journal of Qur'anic Studies*. Edinburg University Press, 3/1 (2001).
- Ebu Ali el-Farîsî, Hasan b. Abdulgaffar. *Hucce li 'l-kurrâi's-Seba'*. Thk. Bedreddin Kahveci vd. Beyrut: Daru'l-Me'mun li't-Türâs, 1. Baskı, 1978.
- Ebû Zithâr, Ahmed Muhammed. *Letâ'ifu 'l-beyân fi resmi 'l-Kur'ân (Şerhu Mevridi'z-zam'an)*. el-Hey'etü'l-âimme li-şûûni'l-metabi'i'l-emîriyye. Kahire: 1985.
- Dânî, Ebû 'Amr Osman b. Said. *el-Mukni 'fi resmi mesâhifi 'l-emsâr maa kitâbi'n-nakt*. Thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî. Kahire: Mektebetü'l-Külliyât el-Ezheriyye, 1978.
- Esed, Nâsiruddîn. *Masâdiru 'ş-şî'ri 'l-câhili ve gîmetihâ 't-tarihîyye*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1982.
- Ferrâ, Ebû Zekerîyya Yahya İbn Ziyâd. *Meâni 'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Meşriyye, 1955.
- Ghabban, Ali İbn İbrahim.. *The inscription of Zuhayr, the oldest Islamic inscription (24 AH/AD 644-645), the rise of the Arabic script and the nature of the early Islamic state*. Translation and concluding remarks by Robert Hoyland, *Arabian Archaeology and Epigraphy* 19 (2008).
- Hamidullah, Muhammed. "Sanâtü'l-kitâbe fi ahdi'r-Resûl sallallâhü aleyhi ve sellem ve's-Sahabe". *Mecelletü'l-Fikri ve'l-Fenn*. 2/3 (1964)
- Hamidullah, Muhammed. (1939), *Some Arabic Inscriptions of Medina of the Early Years of Hijrah*. *Islamic Culture* 13: 427-439
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b2/PERF_558%2C_recto.jpg
- <https://uni-tuebingen.de/universitaet/aktuelles-und-publikationen/pressemitteilungen/newsfull-view-pressemitteilungen/article/raritaet-entdeckt-koranhandschrift-stammt-aus-der-fruehzeit-des-islam.htm>. Erişim 11 Şubat 2023.
- <http://www.islamic-awareness.org/Quran/Text/Mss/>
- <https://www.islamic-awareness.org/history/islam/inscriptions/hajri.html>
- <https://english.alarabiya.net/features/2017/10/06/The-story-of-Muawiya-Dam-and-the-six-sentences-engraved-on-its-walls>
- <https://www.islamic-awareness.org/history/islam/inscriptions/muwinsc1.html>
- İbn Âşûr, Muhammed b. Muhammed Tahir et-Tunisi. *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: ed-Dârü't-Tunisiyye, 1984.
- İbn el-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali İbn. Muhammed. *Üsdü'l-ğâbe fi ma 'rifeti's-sahâbe*. Mektebetü'l-İslamiyye, 30. Basım, ts.
- İbn Mucâhid, Ebu Bekir Ahmed b. Musa. *Kitâbü's-Seba' a fi 'l-kirâ'ât*. Thk. Şevki Dayf. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 2. Baskı, 1400/1980.
- İbn Rüşd el-Cadd. *el-Beyan ve't-tahsil ve 'ş-şerh ve't-tevcih ve't-te'lîl li mâ fi mesâili 'l-müstehrece*. Thk. Muhammed Hacı. (20 cilt). Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslami. 2. Baskı, 1408/1988.

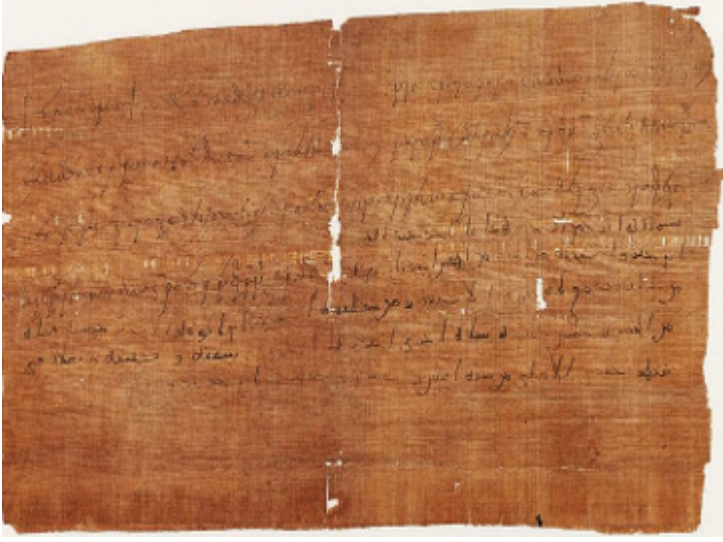
- İbni Atiyye, Ebu Muhammed Abdülhak el-Endulusî. *el-Muharrerü'l-veciz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'aziz*. thk. Abdullah b. İbrahim el-Ensârî vd. 1. Baskı. Katar: Vezâretü'l-Evkâf, 1988.
- İbni Cezerî, Muhammed b. Muhammed. *en-Neşr fî'l-kırâ'âtî'l-'aşr*. Thk. Ali Muhammed ed-Dabbâ. Şam: 1927.
- İbni Zencele, Ebû Zûr'a Abdurrahmân b. Muhammed. *Hüccetü'l-kırâ'ât*. Thk. Sa'id el-Efgânî. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2. Baskı, 1979.
- İbnu'l-'Arabî, Ebû Bekr. *el-'Avâsim mine'l-kavâsim*. İstanbul-Cezayir: Neşr Abdu'l-Hamîd ibn. Badis, 1927.
- İbnu'l-Cezerî, Şemsüddin Muhammed ibn Muhammed. *en-Neşr fî'l-kırâ'âtî'l-'aşr*. Thk. Muhammed ed-Dabbâ. Kahire: Dâru'l-Fîkr, trsz.
- İsbahânî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn b. Mihrân en-Nisâbüri. *el-Mebsûf fî'l-kırâ'âtî'l-'aşr*. Thk. Sübey' Hamza Hâkimî. Şam: Mecmau'l-Lüğa el-Arabiyye, 1981.
- Kalkaşandî, Ebu'l-'Abbas Ahmed İbn. 'Ali. *Subhu'l-'Aşa fî sinâ'ati'l-inşâ*. Kahire: el-Müessesetü'l-Meşriyyetü'l-'Amme li't-Te'lîf ve't-Terceme, trsz.
- Mecâlî, Muhammed Hâzîr. "Mahtulife resmühû mine'l-kelimâti'l-Kur'âniyyeti fî'l-mesâhifi'l-Osmâniyye". *Mecelletü's-Şerîati ve Dirâsâti'l-İslâmiyyeti*. 19/56 Kuveyt: Meclisü'n-Neşri'l-'İlmî, (2004).
- Ohling, Karl-Heinz vd. "Kur'ân Araştırmalarının Yeni Yolları". çev. Günay Özer. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4 (2004). 121-141.
- Rabb, I. "Non-Canonical Readings of the Qur'ân: Recognition and Authenticity (The Himsî Reading)". *Journal of Qur'anic Studies*. 8/2 (2006).
- Robin, C. (2006), La re'forme de l'e'criture arabe a' l'e'poque du califat me'dinois. Me'langes de l'Universite' de Saint Joseph 59: 319–364
- Roper, G. *World Survey Of Islamic Manuscripts*, Al-Furqan Islamic Heritage Foundation. London: 1992.
- er-Râşid, Sa'd. *Dirâset fî'l-Eseri'l-İslâmiyye el-Mübekkire bi'l-Medineti'l-Münevvere*. Riyad: Kırâl Fahd Kütüphanesi, 2000, 68-71
- Sâfi, Mahmud. *el-Cedvelü fî 'irâbi'l-Kur'âni ve sarfihî ve beyânihi*. Dimeşk-Beyrut: Mektebetü Reşîdiyye, 3. Baskı, 1995.
- Zerkeşî, Muhammed b. Bedruddin. *el-Burhan fî ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim. Kahire: Mektebetu Dâru't-Turâs, ts.
- Zürkânî, Muhammed Abdulazim. *Menâhilü'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Ekler

Tablo 1: Yazıtlardaki harflerin karşılaştırmalı tablosu

	Muaviye Yazıtı 58 AH/678 AD		Asvan Yazıtı 31 AH/652 AD		Züheyr Yazıtı 24 AH/645 AD		Ahnas Yazıtı 22 AH/643 AD		Paris Mushaftı	
Harfler	Muttasil	Müfred	Muttasil	Müfred	Muttasil	Müfred	Muttasil	Müfred	Muttasil	Müfred
ii										
ع										
ف										
ص										
ط										

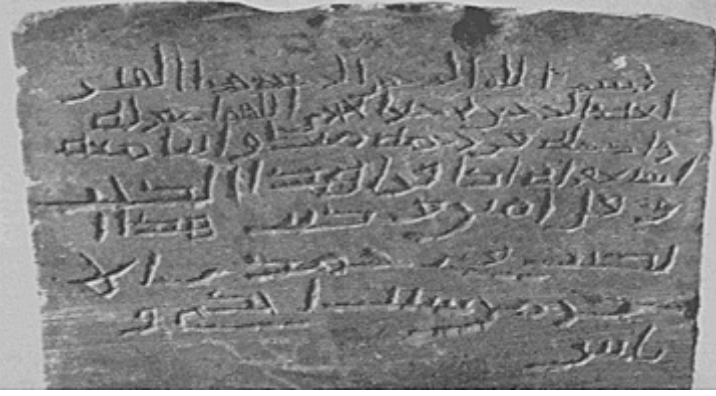
ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق
ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق
ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق
ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق
ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق
ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق
ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق
ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق
ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق
ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق



Şekil 1. Ahnas papirüsü. PERF 558. Avusturya Ulusal Kütüphanesi
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b2/PERF_558%2C_recto.jpg



Şekil 2: Züheyr yazıtı
<https://www.islamic-wareness.org/history/islam/inscriptions/kuficsaud.html>



Şekil 3: Mısır'daki Aswan Yazıtı fotoğrafı

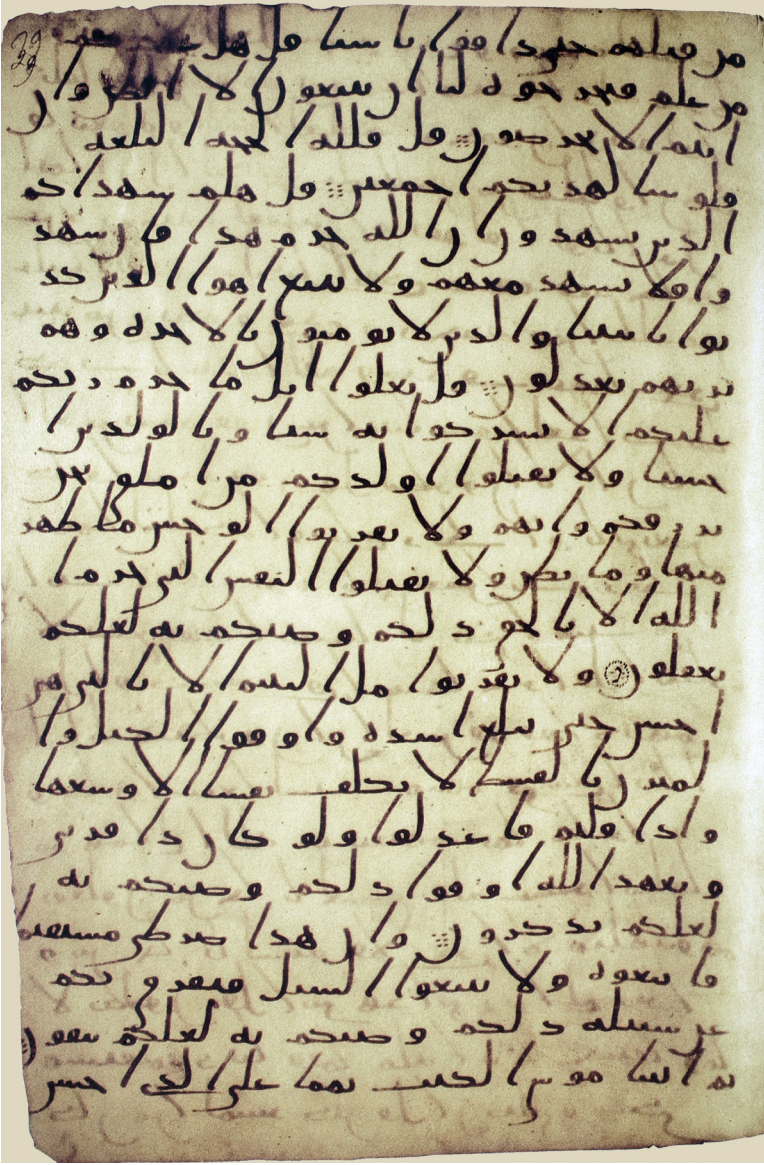
<https://www.islamic-awareness.org/history/islam/inscriptions/hajri.html>



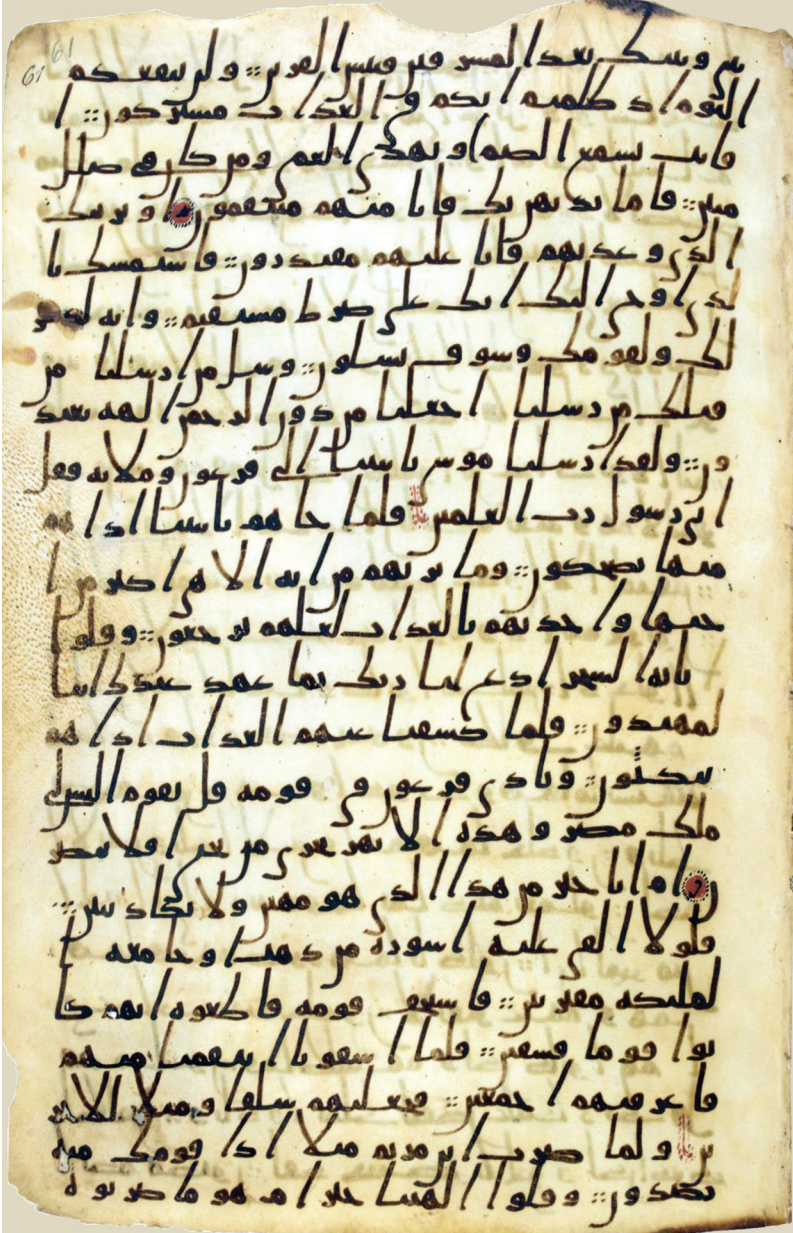
Şekil 4: Taif'deki Muaviye Su Bendi Yazıtının fotoğrafı

<https://english.alarabiya.net/features/2017/10/06/The-story-of-Muawiya-Dam-and-the-six-sentences-engraved-on-its-walls>

<https://www.islamic-awareness.org/history/islam/inscriptions/muwinsc1.html>



Resim 1: Paris, BNF, Ar. 328a, f. 29a. El-Mushafu's-Şerîf, thk. Tayyar Altıkulaç (dijital orijinalinden alınmıştır)



Resim 2: Paris, BNF, Ar. 328a, f. 61a. El-Mushafu'sh-Şerîf, thk. Tayyar Altıku-laç (dijital orijinalinden alınmıştır)